דערשיינט יעדן צווייטן פרייטיק

בית יעקב

ליטעראַרישער נאַציאָנאַל-זשורנאַל

יאָרגאַנג 9

אָרגאַן פאַר די אינטערעסן פון די בית-יעקב-שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות-אגודת-ישראל אין פוילן

רעדאַקטאָר: א. ג. פרידמאַן

נומער 79

ב"ה, לאָדזש־קראָקע־וואַרשע, — פרייטיק פ' ויצא י' כסלו תרצ"ב.

חברות!

פירט דורך מיט דער שטאַרקסטער אָנשטרענגונג אין יעדן אָרט די תרומת־חברה אַקציע!

וואָס מיין דערפאָלג די אַקציע וועט האָבן, אַלץ שטאַרקער און קרעפטיקער עס וועט ווערן אונ-דזער באַוועגונג!

דער ערשטער סימן פון זיין אָנגעשלאָסן אין דער בנות־מחנה איז תרומת־חברה. די וואָס פאַרשפּרייטן תרומת־חברות, טוען אַ גרויסע אידעאַלע זאַך פאַר בנות־אַגודת־ישראל און די אָרגאַניזאַציעס וואָס טון דאָס נישט האָבן נישט קיין שום זכות אין דער באַוועגונג.

אַפילו אין די ערטער וואו ס-עקזיסטירט נישט אפיציעל קיין בנות-גרופּע, ווערט דאָרט דורך אונד-זערע סימפּאַטיקער געפירט די תרומת-חברה-אַקציע!

ווען איר האָט נאָך נישט באַקומען די ביכלעך, אָדער די צאָל פון די צוגעשיקטע ביכלעך איז צו ווייניק שרייבט דערוועגן אין דער צענטראַלע:

Sekretarjat B. A. I. Łódź, skrz. poczt. 146.

ירידה!

מיר לעבן איבער אַ מוראדיקע ירידה. מיר דאַרפן זען ווידער עולה צו זיין. ווי אַזוי — דאָס איז דאָס פּראָגראַם פון די עולים.

ביז היינט האָט דער פאַרבונד פון עולים נישט פאַרמאָגט קיין בלאַט אויף יידיש, וואָס זאָל סענין צוקומען צו אַ ברייטערן עולם און איבערגעבן דעם רעיון אין די שיטה. דאָס איז אַצינד מעגלעך געוואָרן דורכן באַשאַפן

פני דרך

עולים בלעטער

וואָס איז אַרויס פון דרוק היינטיקן חודש כסלו אין

פאַרלאַג „בית יעקב" אין לאָדזש.

שטענדיקע מיטאַרבעטער: ד"ר שלמה בירנבוים, אליעזר שינדלער, שמואל אסטערזעצער. אין נומער א' געפינט זיך אַ גרויסער מאמר פון ד"ר נתן בירנבוים: רעליגיעזיטעט — מאָדערניזם – דאָס יינגע דור; משה צעכאַוואַל שרייבט אַ פייערדיק אויסגעשריי!: איר לעבעדיקע קברים, אליעזר שינדלער גיט געדאַנקען וועגן „פני דרך". זייער אינטערעסאַנט זענען די הערות וואָס קומען אין יעדן נומער.

אַדרעס פון רעדאַקציע: PANY DEJRECH, Hamburg 13, Dillstr. 19.

אַדרעס פון אַדמיניסטראַציע: PANY DEJRECH Łódź, Kilińskiego 44, skrz. poczt. 146.

פרייז פון אַ נומער 65 גר. מיט פּאָרטאָ. אַ פערטל יאָר 1.50. אין אויסלאַנד 7 סענט.

ביי 10 עקז. 20% ראַבאַט. געלט שיקן: P. K. O. 67.795

אָן געלט ווערט נישט געשיקט!

זייערע בלוטיקע וועגן צו דעת...

(צו די לעצטע ווילדע מעשים פון סטודענטן)

פון י. ל. איש-הורוויץ.

און ווידער שלאָגט מען יידן. עס פאַלן העצערישע גיפט-אויס-רופן אויפן אַדרעס פונים אויסגימאַטערטן ייד. עס וואַקסט באַגיער נאָך יידיש בלוט, נאָך יידיש האָב און גוטס... ווער זענען די רוצחישע שלעגערז ווער זענען זיי די צעיושעטע טומלערז — וואָס הייסט ווער? אַוודאי דאָס פסולת פונים פאָלק. די מאַסן פון דער פעריפעריע. פינצטערע אונטערוועלט. מיר יידן ווערן נישט מער איבערראַשט פון זייער פאָגראָם-חשק. ס-איז דאָך אומ-ג-צוימטע סטיכיע, בלוט-תּאַוואהדיקע אינסטינקטן. ענלעכע אויס-ברוכן קומען פון שלעכט-פאַרשטיין, פון אומוויסן, פון טעות. זאָל מען נאָר אין דעם דאָזיקן „קצה העם" אַריינברענגען דאָס ליכט פון אויפקלערונג און ער וועט זיך באַלד אַליין פאַרשעמען פון זיינע מעשים. דאָס איז גיווען אונדזער שטענדיקע „יידישע" טרייסט (מ-שטיינסגיזאָגט) ביי אַלע פאַרגיקומינע בלבולים און עקסצעסן אויף פרידלעכע פאַרהאַריוויטע יידן.

יעצט האט זיך אָבער דאָס בילד גיטוישט. עס גייט אַ כוואַליע פון יידן-שנאה נישט פון די אומגיבילדעטע המוניאַקיס, נייערט פון דער אויפקלערונגס-איבערפולטער אוניווערסיטעט-„אַולא". סטודענטן ווילדיווין. די דאָזיקע נאַבעלע דזשענטלמענער מאַכן עס לחלוטין נישט ערגער און אויך נישט בעסער ווי די אַנאַלפאַבעטן-הייראַמאַקיס. די דאָזיקע אידעאַלע „תּלמידי-חכמים" קאָנען די מלאכה פון הרגי-נין יידן (און וויסנס-גינאַסן!) אַ סך בעסער ווי זייערע אפיציעלע למודים.

מיר יידן זענען ליידער גיוואוינט צו קלעפּ. אָבער אַנדערש טוט עס וויי. ווען דער קלאַפּ קומט פון אַ פּשוטער, רויער, עשו-האַ-ריקער לאַפּע און אַנדערש, ווען דער קלאַפּ קומט פון אַ דעליקאַ-טער, פיין-מאַניקירטער אין זאַמש-הענטשקע גיפּאַסטער האַנט. דער פיזישער ווייטאָג איז טאַקע דער זעלבער. אָבער אין לעצטן פאַל איז דער מאָראַלישער שמערץ באַדייטנד שטאַרקער.

ווען דאָס אומדערצויגינע פאָלק פאַגראַמירט האָבן מיר נאָך ווי גיזאָגט די האַפנונג, אַז ביי אַ גיוויסער אויפקלערונג וועט קומען די אויסניכטערונג און חרטה מצד די פאַגראַמירנדע. טרויעריקער איז ווען וויסנשאַפטלער אַליין ווערן די אינסצעניזירער און אויספי-רער פון בלוטיקע אַנפאַלן אויף יידן. דאַ איז שוין נישט מער פאַראַן די מעגלעכקייט צו באַרואיקן דורך וויסן און אמת, ווייל זענען דאָך דאַן די שלעגער אַזעלכע, וואָס מיינין אַליין צו זיין גאָר די בעל־בּתים פון פאַרנונפט, די האַרן פונים אמת. און אין גרויסן נאָמין פון דעת און אין הייליקן נאָמין פון אמת נעמין זיי עס טאַקע שלאָגן די יידן... די אַרישע יוגנט לעכצט נאָך דעת אזוי שטאַרק, אַז ווען אויפן אוניווערסיטעטס-זאַל ווערט אַ ביסל ענגלעך, זענין זיי גרייט צו מאַכן רוים דורכן אויסקוילינין די יידישע סטודענטן, כּדי זיך אַזוי-אַרום צו דערמעגלעכן דאָס שטילן דעם אידעאַלן דורשט נאָך בילדונג...

פּאַראַדאָקסאַל אָבער אַ ווירקלעכער פאַקט. לויט אונדזער יידישער מסורה איז רציחה דער נידריקסטער טאַט; דער שענדלעכסטער פאַרברעך. דעת — די העכסטע דערגרייכונג: די גרעסטע זכיה. שלימות. דער דיאַמעטראַלישער קאָנטראַסט פון רציחה. ביי זיי איז אַנדערש: דעת איז דעראָבערונג ווי אַלע אַנדערע גיטער, ווייל דער בילדונגס-צענז עפנט דאָך ברייטע האָריזאָנטן אויף פּראָספּעריטי און קאַריערע. דעריבער ווען דער וועג צו בילדונג איז אַ שווערערער איז עס דאָך מלחמת הקיום און זיי שפּרייזן טאַקע צו דעת דורך בלוט פון יידישע קרבּנות.

כאַראַקטעריסטיש. ווען יידן האָבן גיקוקט מיט בּטול (מיט גוט-פאַרשטאַנינים) אויף דער פעלקערישער קולטור האָבן אונדזערע גויאישע שכנים געזען דערין יידישע הוצפה און אתּה־בחרתּנו-מאַניע און גיטיילט דערפאַר פאָגראָם-פאַרציעס. היינט, אַז עס גיפינין זיך שוין ליידער יידן, וואָס פאַרלייקינין אייגינע יחוסדיקע קולטור-קוואַלן און לויפן ווי וואַנזיניקע צו פרעמדע ברונימס פון חכמה — שלאָגט מען זיי ווידער צוליב זייער איבערמאָסיקן דרך-ארץ פאַר גויאישער קולטור. די פאַרשידינע רעפּרעסיעס קייגן יידישן פאָלק נעמין טאַקע קיינמאָל נישט זייער שורש פון אַ גי-וויסן שכל נאָר ווילדן אינסטינקטן-אויפקאָך. גייט זוכן לאָגיק ביי יידישע שונאים, ווערן זיי פּעאיק צוזיפצושפּאַנין אַזא חמור-גמל ווי „אַלמאַ מאַטער" און „נומערוס קלאַוזוס". אויפן שויס פון דער מכּלומרשט אַזוי רעספּעקטירטער פאַרדינסטפולער מוטער, נע-מין זיך אירע שטאַרקערע קינדער שלאָגן זייערע ברידער, די שוואַכערע און אומשולדיקע. און די דאָזיקע זאָלן עס שפּעטער ווערן די לערער און פירער פון דור! עס נעמט אַ ציטערניש אויפן דאָזיקן גידאַנק...

מיר דאַרפן אָבער נישט באַהערשט ווערן פון נקמה-גיפילן צו די דאָזיקע וואַנדאַליסטן אינים מאַנטל פון חכמה, פונקט אַזוי ווי מיר קאָנין נישט האָבן ענלעכע גיפילן צו אַנדערע אומשכלדיקע סטי-כיע-קאַטאַסטראָפיס. מיר זענין פולשטענדיק איבערצייגט, אַז אויך ביי די דאָזיקע טרויעריקע העלדן איז לגמרי קיין מענטשלעכקייט נישט פאַרהאַן און צו די אייגנטליכע אַטריבוטן פון דעת [illegible] אדער חכמה האָבן זיי נישט דאָס מינדסטע שייכות, כאָטש זייער אָרט איז אין די „ליכטיקע" אוניווערסיטעטן.

און זאָלן מיר אַרויסגיין פון אַזעלכע גישעענישן באַוואָפנט מיט מוט און גלויבן און שטאָלץ מיט אונדזער תּורה-קולטור, וואָס איז, אין היפּוך צו זייער בלוטיקן דעת —

„דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום"...

פאַרן קומידיקן פאַרגרעסערטן

חנוכּה-נומער 80 גיפונט זיך ביי

אונדז גרייט צום דרוק:

ד"ר נתן בירנבוים:

הבטחה און עלי'.

אליעזר שינדלער:

אין גימנאַזיע-שפּיטאָל

(מלחמה זכרונות)

שמואל נאַדלער:

פאַטענט 613.05

בנימין מינץ:

די טראַגעדיע דרייפוס

ו. לייכטער:

וועלט אָן צודעק

איש-לוי:

ש. שאַכנאַוויטש

ד"ר מיכאל כהן:

דער יום-טוב חנוכּה

ד"ר יוסף קאַרלעבאַך:

יידישע ניגונים אַלס דערציער

און נאָך פאַרשידינע וויכטיקע אינטערעסאַנטע מאמרים, לידער, שידוכים-בריוו, שול-וועלט או"וו.

פון דער סדרה

פון שרה שענירער

ויצא יעקב מבאר שבע... הגם אין דער פריערדיקער סדרה ווערט שוין דערציילט „וילך פדנה ארם", ווערט דאָ נאָכ-אַמאָל דאָס איבערגיחזרט. ווייל מיט יעקבס אַרויסגיין פון באר שבע הייבט זיך אייגנטלעך אָן די זעלבסטשטענדיקע לעבנס-גישיכטע פון יעקב אבינו

זיין אברהם איז דער שורש פון יידישן פאָלק. יצחק די פאָרט-זעצונג צום שטאַם. און יעקב דער שטאַם גופא; יצחק האָט דערי-בער גיזאָגט „ויתן לך את ברכת אברהם". זיין נאָמין און זיין פאָלק איז מיט דיר פאַרבינדן. מיר הייסן דעריבער נישט אברהמס און נישט יצחקס פאָלק. נאָר ב-פאָלק פון ישראל.

אין דער היינטיקער סדרה זעען מיר אַז אזוי גוט ווי אברהם האָט גימוזט זיך אָפּרייסן פון זיין פאָטערס הויז, האָט אויך יעקב גי-מוזט פאַרלאָזן זיין היים און אוועקוואַנדערן. גאַנץ אַנדערש איז אָבער גיווען ביי יעקבן דאָס אַרויסוואַנדערן פון זיין עלטערן-הויז ווי ביי אברהמן.

אברהם האָט פאַרלאָזט חרן שאַק צוליב ג-טס באַפעל און ער האָט מיטגינומין זיין משפחה. קרובים און פאַרמעגן. יעקב אָבער פאַרלאָזט פרייוויליק זיין היים און נעמט זיך מיט רעם בלויזן שטעקן. יעקב האָט גאַרנישט מיטגינומין און אַלץ איבערגעלאָזט זיין ברודער עשיו, כּדי אים איבערצוצייגן, אַז ביים אָפּקויפן די בכורה האָט ער נישט גיהאַט קיין מאַטעריעלע כּוונות

שפּעטער זעען מיר, ווי יעקב גייט בויען זיין הויז און משפּחה-לעבן. ער איז גיווען דער ערשטער וואָס האָט קודם-כּל פאַראַק-לאַמירט דעם גידאַנק, אַז יעדעס הויז מוז זיין אַ „בית אלקים", אַ ג-טלעך הויז. דאָס וואָס נח האָט גיזען ביים לייגן דעם יסוד פון דער מענטשן-געשיכטע. אַז דורך דער יפת-קולטור וועלן די מענטשן אַ שיין לעבן אויסבויען האָט שם גיזען, אַז דורך אויפ-שטעלן הייזער וואו די שכינה זאָל רוען און דער ערשטער אויס-גיפירט אין לעבן האָט דאָס יעקב אבינו דאָס וואָס מיר האַלטן זיך ביים גידאַנק, אַז לערנין תורה און איר עוסק זיין איז דער עיקר און אַז נתפעל ווערן פאַרן לעבן אין די נאַטור און דאַדורך מפסיק זיין פון לערנין איז אַ פאַרברעך דאָס האָט אונדז גילערנט יעקב אבינו.

יעקב אבינו גייט אַרויס אין דער גרויסער וועלט און נאָך דערצו צו אַ לבן... דאָרט גייט ער זוכן זיין פרוי, זיין פאָטערס רצון איז אַזוי גיווען און ער שטעלט זיך נישט אַ קייגן און אויפן וועג פאַ-סירט מיט אים אַ שטערונג. „דער וועג איז פאַר אים מיט אַ וואַנט פאַרשטעלט גיוואָרן", „די זון איז פּלוצים פאַרלאָשן גיוואָרן". ער שרעקט זיך אָבער דערפון נישט אָפּ „ויקח מאבני המקום" ער בויט זיך פון די שטיינער אַ בנין, אַ שוץ פאַר מענטשן און חיות און ווערט אַנטשלאָפן און ויחלום... מע ווייזט אים, ס-איז פאַראַן אַ פאַרבינדונג פון ערד מיט הימל „וראשו מגיע השמימה" אַלץ ער-דישע דאַרף אַרויפשטייגן אויבן, צו דער הימלישער הויכקייט און דאָס איז טאַקי גאָר נישט קיין חלום, נאָר ס-באַדאַרף זיין דאָס שטרעבן פון מענטש און זיין אידעאַל צו שטייגן העכער.

והנה מלאכי אלוקים... יאָ, שליחים שיקט כּביכול אַראָפּ אויף דער ערדישער וועלט. די מלאכים פאַרגלייכן דאָס ערדישע לעבן צום הימלישן, אַרויף און אַראָפּ גייען זיי און זיי וואָרינין אים „והנה ד' נצב עליו" דאָס דאַרף ישראל תמיד פילן אין זיין לעבן. דער-מיט איז שוין גיזאָגט די באַשטימונג פון יידישן פאָלק און זיין גאַנצער לעבנס-וועג אָנגיוויזן.

ויקץ משנתו... ווען יעקב וועקט זיך אויף, איז זיין ערשטער אויסרוף „די שכינה איז דאָ און איך ווייס גאָר נישט". דאָ אויף דער ערד, אין לעבן פון מענטש איז די שכינה פאַראַן און יעקב פאַרשטייט באַלד זיין הייכער אויפגאַבע צו זעען אַז „בית ישראל" זאָל זיין אַ „בית אלוקים" און דערפון איז קלאָר וואָס עס איז דער גאַנצער תּכלית פון יידישן מענטש: גרינדן אַ יידיש הויז וואו די שכינה זאָל רוען, וואו די ג—טלעכע אידעע און דאָס וואַרים-קייט פון יידישער אמונה זאָל די גאַנצע אַטמאָספערע אַרומנע-מין.

א, ווען אונדזער יינגער דור זאָל דאָס פאַרשטיין!

ביליקע פרייזן פון ביכער פאַר אונדזערע אַבאָנאַמענטן און לייענער:

שול-ביכער און קינדער-ליטעראַטור

		פרייז: פאַרביליקט:
(1	די יידישע נשמה — אליעזר שינדלער	2.— — 3.—
(2	אַ רעגנבויגן — " "	0.25 — 0.35
(3	קינדער מלכות — " "	0.25 — 0.35
(4	שטערנדלעך — " "	0.25 — 0.35
(5	די רייכס-גרעפין — " "	0.25 — 0.35
(6	„אסתּר" — דראַמע פון שרה שענירער	0.40 — 0.50
(7	חנה אין אירע זיבן זין — " "	0.40 — 0.50
(8	דאָס קריגעלע אייל — " "	0.40 — 0.50
(9	יהדות — צוויי טיילן — י. נ. קאַמינעצקי —	1.80 — 3.—
(10)	יידישקייט — צוויי טיילן — " "	2.50 — 4.—
(11)	נעמי און רות — שילדערונג " "	0.40 — 0.75
(12)	רבי יהודה הלוי און אבן עזרא " "	0.40 — 0.60
(13)	דער אוצר פון יידישקייט — אין דריי טיילן — קאַמינער	2.90 — 5.50
(14)	לשון הקודש א"ב — דר. נימצאָוויטש	— — 1.50

דערציילונגין:

(15)	רבי עקיבא — פון דר. מ. לעמאַן — צוויי טיילן —	2.60 — 4.—
(16)	אויף מלחמה " "	0.85 -- 1.25
(17)	דער יידישער מאַגנאַט " "	1.50 — 2.50
(18)	אויף גיפערליכע וועגן " "	1.80 — 3.—
(19)	בעזאַמלטע דערציילונגין. "	2.— — 3.—
(20)	ביאָגראַפיע פון דר. לעמאַן	1.20 — 2.—
(21)	פאַראויס גיזעען "	1.50 — 3.—
(22)	מוטער און טאָכטער "	2.— — 4.—
(23)	גלגולים — דראַמע פון פ. סירסקי —	2.— — 4.—
(24)	אליקער קדושים — ש. ביבער —	2.— — 3.—
(25)	דר. נ. ה. ערמאַן — דאָס גרויסע גיווינס —	0.50 — 0.90
(26	" " — דאָרפישער שתדלן	0.70 — 1.20
(27	" " — בעל שם פון מירלשטאַט	0.90 — 1.50
(28	" " — שומר ישראל שלאָפט נישט —	0.60 — 1.—
(29	" " — באַראָן קאַרף —	1.50 — 2.50
(30	" " — גראַף עסטערהאַז —	2.70 — 4.—
(31)	פרינץ-בעטלער — מאַרקטהעון —	3.— — 4.50
(32)	ש. ראַטשטיין, כוואַליעס —	2.— — 3.—

פאַרשידינע ביכער:

(33)	יובילעאום בוך — דר. נתן בירנבוים	4.50 — 6.—
(34)	יידישקייט און לשון — דר. שלמה בירנבוים	2..50 — 3.50
(35)	שפּורן פון משיח — דר. י. ברויער	1.50 — 2.50
(36)	יידישע רעליגיע און יידישע נאַציע — דר. פעסלער	0 60 — 1.—
(37)	וואָס וויל אגודת ישראל — יעקב ראָזנהיים	0'40 — 0.80
(38)	פּעדאַגאָגישע אָפּהאַנדלונגין — דר. נ. ערמאַן	0'25 — 0.40
(39)	דאָס סאָציאַלע לעבן פון די יידן — דר. הירש	0.50 — 1,00
(40)	די פרוי און דאָס יידנטום — " "	0.30 — 0.50
(41)	פּורים (זאַמל-בוך) — מ. קאַמינער	0.6 5 — 1.20
(42)	בית-יעקב פּראָפּאַגאַנדע בראשור — הרב לעווין	0.30 — 0.50
(43)	פּרקי אבות — א. מ. ראַנאַווי	0.65 — 1.—
(44)	רות — שמואל נאַדלער	0.35 — 0.60
(45)	וואָס וויל בנות אגודת ישראל — ראַנאַווי	0,35 — 0.50
(46)	חמשה עשר באב דער יו"ט פון בנות — ל. שיף	0.50 -- 0.60
(47)	גאולה פון לשון — דר. ש. בירנבוים	0.25 — 0.40
(48)	דער פאַרבונד פון עולים	0.25 — 0.40
(49)	די אָרגאַניזירונג פון בנות אגודת ישראל	0.65 — 1.—
(50)	יידיש נומער פון בית יעקב זשורנאַל	1.— — 1.25
(51)	יובילעאום נומער פון בית יעקב (67)	1.— — 1.50
(52)	קאָמפּלעט בית-יעקב יאָר תרצ"א (גיבינדן)	— — —10.—
(53)	קאָמפּלעט „קינדער גאָרטן" יאָר תר"ץ (גיבינדן)	2.75 — 3.50
(54)	" " " " תרצ"א	— — — 3.—
(55)	פאַרשווינדינער גן-עדן — י. ל. אָרלעאַן	0.45 — 0.70

אכטונג: די דאָ אויסגירעכנטע ביכער ווערן אַרויסגישיקט נאָר ווען ס-ווע[illegible] באַצאָלט פריערדיס. ביי אַ סומע פון מער ווי 10 זל. קען אויך גי-שיקט ווערן אויף נאָכנאַמע. די פּרייזן זענין נעטאָ און צו יעדער שיקונג גייט 10 פּראָצענט פונים באַטרעף אויף פּאָסט-פּאָרטאָ. אַלע קאָרעספּאָנדענציעס ווען באַקומין די ביכער אויף קרעדיט ווערן נישט גינומין אין אַכט און אויך נישט גיענטפערט.

אדרעס פאַר בריוו: Łódź, Skrz. poczt. 146, P.K.O. 67.795.

באַמערקונג: ביי ביכלעך וואָס קאָסטן ווייניקער ווי 1 גילדן מוז צוגעשיקט ווערן 10 גר. פאַר פּאָרטאָ צום פּרייז. אויף אַן-אַנדערן אופן ווערט דאָ [illegible] באַשטעלונג נישט אויסגיפירט.

„צי וואָס דאַרף מען קינדער־ליטעראַטור?"

פון יהודא לייב אָרלעאַן

מיט עטלעכע יאָר צוריק איז די דאזיקע שאלה נישט מעגלעך גיווען צו שטעלן אין אונדזער אייגינים קרייז, אינים קרייז פון אונדזער לערערשאַפט און שולע-סקנים. קינדער-ליטעראַטור האט מען גיהאַלטן פאַר דעם „אַלף" און דעם „תיו" פון דער פראַקטישער שול-אַרביט. אַן דעם האט מען זיך נישט פאַרגישטעלט, ווי אַזוי מ-וועט קאָנען מאַכן אויפן שול-גיביט אַפילו איין שריט פאַראויס.

אַזוי האט מען ביי אונדז גיהאַלטן מיט עטלעכע יאָר צוריק. היינט איז עס אבער אַנדערש. נאָך די עטלעכע יאָרן שול-פּראַקטיק זענין אַ גיוויסער טייל פון אונדזערע לערערנס און שול-טוער גיקומען צו אַ גאַנץ אַנדער מיינונג. זיי האבן וואַרשיינלעך גיפינין דעם סיסטעם צו לערינין און צו דערציען אויפן בעסטן אופן אָן דער הילף פונים בוך. אויב מ-זאל משפטן פון דער סטאַטיסטיק, וואָס די פאַרלעגער האבן מיר איבערגיגעבן, וואלט מין דרייסט גידאַרפט שטעלן צו דיסקוסיע ד־ פראַגע: צי דאַרף מין בכלל פאַר קינדער אַ בוך? לויט דעם אָפּזאָץ פון דעם ביסל ביכער און העפטלעך, וואָס איז ביז יעצט דערשינין, קאָן מין האבן דעם איינדרוק, אַז אַ טייל לערערנס האבן איינגיפירט אַזעלכע פעדאַגאָגישע סיסטעמין, ביי וועלכע ביכער זענין אַ גאַנץ איבריקע זאַך און אפשר גאָר אַ שעדלעכע.

דאָס איז נישט קיין פּאַראַדאָקס. אויב די „יידישע שפּראַצונג" ווי שלעכט זי זאל נישט האבן גיווען, האט נישט דערלעבט קיין צווייטע אויפלאַגע; אויב די „יידישע נשמה", וואָס האט נישט דערווייל אירס גלייכן אין דער אָרטאָדאָקסישער קינדער-ליטעראַטור, האט גיקאָנט גיברויכט ווערן, נאָך עטלעכע חדשים פון איר דערשיינין, נישט מער, ווי אין צען שטעט, איז עס נישט קיין אויסצייכנונג פאַר אַ גיוויסער טייל פון אונדזער לערערשאַפט. דאָ קאָן נאָר זיין איינס פון די ביידע. אָדער מ־באַנוצט זיך מיט אַזאַ מעטאָד, ביי וועלכע דאָס ביכל איז לגמרי איבריק, אָדער דער לימוד פון יידישקייט איז ביי זיי אַוועקגישטעלט אויף זייער פּרימיטיווע פאָרמין.

דאָס ערשטע לאָזט זיך מיר נישט גלויבן. צו לערינין אָן ביכער מוז מין האבן גאַנץ אַנדערע אונטעררייכטס באַדינגונגין. אַזאַ שול איז נאָך דערווייל ביי אונדז נישטאָ און וועט נאָד אַזוי גישווינד נישט זיין. איבערהויפּט קאָן דערפון קיין רייד נישט זיין, ווען אונדזערע קינדער קומין אויף אַנדער האַלבן שעה אין דער שול אַריין, די איינריכטונגין, לערן-צייט, וואָס זענין דערצו נייטיק, זענין נאָך דערווייל פאַר אונדז חלומות. מיר בלייבט נאָר איבער צו קלערן איבער דעם צווייטן פאַל. מיר דאַכט זיך, אַז דער יידיש-לימוד איז שרעקליך דעגראַדירט גיוואָרן. מ־דאַרף נאָר אויסלערנין דאַווינין אין סידור און שרייבן אַ גישמאַקלאָז בריוול עווענטועל נאָר צו קאָנין זיך אונטערשרייבן, ווען עס וועט נייטיק זיין. פאַר מיר איז אבער בשום אופן נישט פאַרשטענדלעך ווי אַזוי מ־קאָן זיך באַגיין אָן אַ ביכל. אויב מ׳האט אַ ביסל שוואונג, אַ שטיקל חוש פאַר אַלזייטיקער דערציאונג? ווי קאָן מין גיווינין דעם קינדס גידאַנק אָן גיהעריקע הילפס לעקטור? ווי קאָן מין דערגרייכן כאָטש אַ גלייכגיוויכט אין דער באַציאונג פונים קינד צו יידישקייט און וועלטלעכקייט, בשעת עס האט נישט אין דער האַנט קיין יידיש קינדער-בוך?

אפשר זענין מיר אויך נישט אינגאַנצן אומשולדיק אין דער אַבסטינענץ פון ביכער-קויפער. אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער שול-אַרביט האבן די לערערנס ממש אַלאַרמירט די צענטראַלע וועגן ביכער. מיר האבן דעמלט גימוזט כסדר אויפקלערן, אַז דער ביכער-מאַנגל דאַרף נישט זיין קיין סיבה אָפּצושטעלן חלילה דערווייל אונדזער שול-אַרביט. מ־דאַרף שטענדיק פירן די אַרביט לויט די מעגלעכקייטן. וואָס עס איז פאַראַן דאַרף מין אויסנוצן. מיט דער צייט וועט זיך אַלץ פאַרבעסערן. דאָס אָפּווענדן פון דער ביכער-נויטווענדיקייט איז נאָר גיווען אַן־הוראת-שעה, אַ צייטווייליקע אָנווייזונג. ווער זאל זיך אבער ריכטן, אַז מין וועט דאָס באַטראַכטן פאַר אַ סיסטעם? ווען זאל איינפאַלן, אַז די נויט-פאַראָרדינונג זאל בלייבן אַ גיזעצלעכער מעטאָד?

מיט אַ צייט צוריק האב איך מיך אַרומגיטראָגן מיט אַ פּלאַן צו ווענדן זיך מיט אַ הייסן אַפּעל צו אַלע אָרטאָדאָקסישע שרייבער, זיי זאָלן מקדיש זיין זייערע קינסטלערישע פעדער נאָר דעם יידישן קינד. נישטאָ נאָך אַזאַ גיטרייער לעזער, ווי עס איז דאָס קינד אין דער יוגנטלעכער. נישטאָ נאָך אַזאַ וואַרימע דאַנקבאַרקייט, ווי עס פילט דאָס קינד צו זיין שרייבער. פאַרוואָס-זשע זאָלן אונדזערע בעסערע שרייבער אַוועקגעבן זייער מוח, האַרץ און טאַלאַנט די צוטראָגינע לעזער, ווען דאָס גאַנצע שרייבען ליגט זיי נישט אין דער לינקער פאה אַפילו.

איך קוק מיך צו צום יידישן קינד, צום יידישן מיידל. איך זע זיי אין די ביבליאָטעקן, איך זע זיי ביי צייטונגין, איך זע זיי אין בוך-האַנדלין. זיי האבן אייגינע לערן-ביכער, אייגינע צייטונגין, אייגינע ליטעראַטור. איז דאָס אַלץ יידיש? העלפט דאָס אַלץ אונדזער אויפגאַבע? פאַרלייכטערט דאָס אונדזער אַרביט?

האב איך מיר דעריבער גישטעלט פאַר אַ ציל צו פועלן ביי אונדזערע שרייבער, ביי דער קליינער צאָל מער-ווייניקער טאַלאַנטירטע שרייבער, זיי זאָלן ווענדן זייער אויפמערקזאַמקייט אונדזער קינד, איבערהויפּט דעם בית-יעקב קינד. צו אַלע שבע חכמות קאָן זיך דאָס קינד צו רירן. יעדיס גיביט איז היינט באַשריבן ספּעציעל פאַר קינדער. אַלץ גיפינט מין היינט אויפגיקלערט אויפן קינדערשן לשון. פאַרוואָס-זשע זאל דער קוואַל פון יידישקייט זיין פאַרן קינד פאַרשטאָפּט?

מיר ווילן נישט אונדזערע קינדער זאָלן צופיל לייענין שלעכטע ביכער; מיר ווילן נישט אונדזערע קינדער זאָלן באַזוכן טעאַטער און קינאָ; מיר ווילן נישט אונדזערע קינדער זאָלן אַנטיילנעמין אין די פוטבאַל-אָדער טעניס-שפּילן. וואָס דען זאָלן די קינדער טון? מיר ווילן אונדזערע קינדער זאָלן שבת נישט גיין אין ערגיץ, זאָלן אויסמיידן צו זעען אַ וואָסער ס־איז חילול-שבת; מיר ווילן זיי זאָלן על כל פנים שבת נישט לייענין קיין וועלטלעכע ביכער. מיט וואָס דען זאָלן זיי זיך פאַרנעמין? זיי האבן דאָך פאָרט אַן-אַנטוויקלטן אינטעלעקט, מ־האט זיי דאָך פאָרט אַריינגיפירט אין דער ספערע פון בילדונג — ווי קאָן מין דעם מוח-אַפּאַראַט אָפּשטעלן אין דער מיט?

איך האב דעריבער אָנגיהויבן אויספירן מיין פּלאַן מיט שרייבן בריוו צו עטלעכע פון דער אָרטאָדאָקסישער שרייבער משפחה. איך האב זיי גיוועקט, איך האב ביי זיי גימאָנט. און קוים עטלעכע האבן זייער פליכט פאַרשטאַנין. אין אונדזער מחנה, וואו חינוך-אַרביט ווערט אַזוי באַגאַטעליזירט, איז דאָס מצד זיי גיווען אַ זייער דרייסטער שריט.

פרוי שרה שענירער, בנימין זוסמאַן, נטע בערלינער, שמואל נאַדלער און אחרון אחרון חביב מיין האַרציקער פריינט אליעזר שינדלער האבן זיך גישטעלט צו דינסט. מילא ר׳ אליעזר גרשון פרידנזאָן קומט דאָך דעם אויבן-אָן אין דער שמחה פון די דערווייליקע דערגרייכונגין.

קיין אַנדער דאגה, ווי שרייבן, האבן מיר נישט גיהאַט. וועט נאָר גישריבן ווערן, וועלן דאָך עס אונזערע לערערנס פשוט אויסכאַפּן פון אונטער דער דרוק־מאַשין. מ-וועט דאָך שלינגין גיוויס יעדע שורה, יעדיס וואָרט. דער עיקר פעלט דאָך ווער ס-זאל שרייבן. ליידער אײער האט מין נאָך דעם ערשטן, צווייטן פּרואוו זיך גימוזט אָנשטויסן און גיצווינגין גיוואָרן צו שטעלן די פראַגע: צי דאַרף מין ביי אונדז קינדער-ליטעראַטור?

טייל וועלן אפשר פּרואוון תולה-זיין די סיבה פון קליינים פאַרקויף אין דעם פּעדאַגאָגישן חסרון פון די ביכער. אבער לדעתי איז עס נאָר אַן-אויסרייד, אַ באַקוועמער תירוץ. ראשית, וואָלט גיפּאַסט, אַז אַלע שול-באַדינגונגין זענין לויט דעם לעצטן וואָרט פון דער פּעדאַגאָגיק. איך וויל מיך נישט אַריינלאָזן אין קיין פּרטים. צי איז שוין טאַקי אַלץ ביי אונדז אַזוי וואויל און גוט? און צי ביי די אומות העולם אַרביט מין דען נישט מיט שול-מיטלין, וואָס זענין נישט אין הונדערט-פּראָצענטיקן הסכם מיט די נייעסטע הנחות אין דער פּעדאַגאָגיק?

דאָס ביכל האט אַזאַ חסרון אָדער אַן-אַנדערן חסרון, אבער ווי אַזוי בעסערט מין ביי לייטן אויס חסרונות פון ביכלעך? מ-גיט אַרויס איין אויפלאַגע, אַ צווייטע, אַ דריטע און די חסרונות פאַרשווינדן ביסלעכווייז. וואָסער מוט קאָן האבן אַ שרייבער, אַ פאַרלעגער, ווען ער זעט אַזאַ אָפּזאַץ פון די פריערדיקע אויסגאַבן?

ה׳ שינדלער האט אָנגיהויבן שרייבן פאַר אונדזערע קינדער — דאָס איז אַ גליק פאַר אונדזער שול-אַרביט. איך בין נישט קיין גרויסער מבין אויף לידער, אויף דיכטונג וכדומה. איינס ווייס איך נאָר, אַז פון זיינע שורות שפּרודלט יידיש, אמת יידיש, האַרציק יידיש לעבן. איך ווייס נאָר, אַז שינדלער רעט פון האַרצן, אַז שינדלער קינצעלט נישט, אַז שינדלער פרייט זיך אויף אַן-אמת מיט יידישער פרייד, און ווייטיקט אויף אַן-אמה פון יידישן צער. צו אונדזער גרויסן גליק האט שינדלער באַוויזן, ווי אַזוי מ קאָן דעם לכט־גלייביקן צאינה-וראינה-טאָן צוטראָגן פאַר דעם היינטיקן לייענער יאָרן היינטיקן צייטונגס מענטש איז דער מנורת המאור און אַלע אַנדערע טייטשע ספרים נישט מעגלעך צו לייענין. שינדלער האט באַוויזן די קונסט פון איבערשאַפן די אַלטע ווערטן און דערלאַנגען זיי אין נייע כלים. מעגן זיך די לייענערס פון אייראָפּעישן בוך ווייזלין איבער די פרומע לידער איבער די אמונה-סיפורים. אפשר איז עפּעס קאַליע געוואָרן אין זייער שורש נשמה. אפשר פעלט זיי אַ ביסל ערלעכע אמונה. וואָלט ביי זיי אהבת ד׳ און יראת ד׳ גיווען דער איינציקער תכלית אין לעבן, וואָלטן זיי זיכער אַנדערש אויפגינומין שינדלערס שאַפונגין. ס-קאָן זיין, אַז פון אונטערן אייראָפּעאישן קריטיקער וועט דאָס נישט אַרויסגיין אַזוי גלאַטיק. שינדלער וועט זיך נישט דערמיט פאַרדינין דעם נאָבעלן נאָמין אַלס ערשטקלאַסיקער קינסטלער, אבער פאַר אונדז מוז ער ווערן אַ חעג-ווייזער ווי אַזוי צו שרייבן יידישע ליטעראַטור און יאָך דערצו פאַר יידישע קינדער. אַן-אמתע ברכה האט דעריבער גידאַרפט זיין די ערשטע העפטליך וואָס זענין דערשינין היינטיקן זומער, ווי „קינדער מלכות", „שטערנדלעך", „רעגנבויגן". „די גרעפין פון קאזל". מ׳קאָן זיך האבן פאַרשידינע טענות. „די גרעפין פון קאזל" האט גידאַרפט זיין אַן-גאַנצער גאַנצער סיפור. דער סטיל און צוזאַמינשטעל איז אבער מער ווויסנשאַפטלעך, ווי דערציילונג. אין די זאַמלהעפטלעך זענין פאַראַן טיילמאָל צו גרויסע שטיקער. אין אַזאַ העפטל ווי „רעגנבויגן", וואָס איז באַשטימט פאַר דעם צווייטן לערן-יאָר, לויטן אינהאַלט, איז דער „כוח פון דער תורה" צו גרויס בכמות און גידרוקט מיט צו קליינער שריפט. דאָס זעלבע מיט „די דריי פריצים". מ׳קאָן אויך אויסזעצן פיל קעגן דער „יידישער נשמה". פאַראַן חסרונות אינים צוזאַמינשטעל. אין דעם צוקלויב פונים מאַטעריאַל וכדומה. אבער צו וואָס רעכינין די חסרונות, אַז בכלל שלאָגט דערפון אַ שטראָם פון יידיש לעבן, פון יידיש גיפיל. צי קאָן מין דען אָפּשאַצן דעם שכר, וואָס ה׳ שינדלער פאַרדינט, ווען איין יידיש קינד זאל אייז איינציגן שבת נישט לויפן אין פּאַרק, נאָר זיצן און לייענין די גיקליבינע פּערל פון זיינע העפטן און ביכלעך?

מע באַדאַרפט קענין שינדלערן פּערזענליך, כדי צו פילן ווי ווייט יעדיס וואָרט איז עכט און שטאַרק איבערגילעבט, ווי נאָנט און צוגיבינדן ער איז צום יידישן קינד. דער סטיל פון שינדלערן איז בעיקר אַ מוסטער סטיל פאַר דער יידישער לערערין. אָן אַזאַ תמימות, ווי שינדלערס, מיט אַזאַ פייערדיק און ערלעך גלייבן, פאַרשטיי איך נישט, ווי אַזוי מ-קאָן לערינין מיט יידישע קינדער יהדות. יעדע לערערין האט באַדאַרפט, לויט מיין מיינונג, לאַנג און טיף זיך פאַרטראַכטן אויף דער אויסדרוקס פאָרים, סטיל און טאָן פון שינדלערן, כדי צו קאָנין דאָס אַריבערטראָגן אין איר טעגליכן אונטעררייכט אין מינדלעכן דערציילן. אַ יידישע לערערין דאַרף זיך גוט היטן, אַז אין איר טאָן זאל זיך נישט פאַרגנבינין עפּיס פונים אייראָפּעאישן סקעפּטיציזם און פּראָזעלאַגישקייט. אַ באַזונדערן טעם האבן זיינע נאַטור-לידלעך און די משלים מיט די מוסר-השכלס. „דעם שכנס הונט" למשל אינים „רעגנבויגן" איז באמת יידישלעך און אַזוי האבן אַלע חן און טעם פאַרן יידישן יעדער יידישער אויסדרוק איז פאַר אונדז אַ שטערן, אַ רעגנבויגן, אַ לבנה, אַ זון. אויב ס-איז יידיש, אויב ס-איז גלייביק, אויב ס-איז ערלעך, מוז עס ווערן דאָס אייגנטום פון אונדזער קינד. ס-איז אַ גרויסער חשש, צי אונדזערע גרימאַסיס נעמין זיך נישט פון התפּעלות פאַר פרעמדס, פון גיוויינטקייט מיט פרעמדע פאָרמין, מיט פרעמדע סטילן. אויב כ-זאל וויסן ברי לי, אַז דאָס ביכל, וואָס איז גישריבן פון אַ גלייביקן ייד איז פיל אונטערשטעליק לגבי אַ צווייטנס; וויל איך דורכאויס אויסקלויבן דעם ערשטנס. ווער שמיעסט נאָך, ווען ביי אונדז ווערט לגמרי קיין ביכל נישט באַנוצט און ווען דאָס יידישע ביכל איז דוקא גוט, דוקא שיין.

עס האט דעריבער גידאַרפט זיין דער חוב פון יעדער לערערין צו זעען אַז יעדעס קינד זאל האבן נישט נאָר אין שול, נאָר אַפילו אין שטוב די אַלע אויסגאַבן. נישט נאָר אונדזערע לערערנס. גאָר אַפילו אונדזערע עלטערן האבן זיך צוגיוויינט, אַז פאַר יידישע לימודים. פאַר בית-יעקב דאַרף מין נישט קיין שום ביכל. אין דאָס גיזוגט? קאָן ביי אַזאַ מצב רוקן זיך אונדזער אַרביט פאַראויס?

„צי דאַרף מ׳, קינדער-ליטעראַטור" אינים קרייז פון לערערשאַפט איז די שאלה אַן-אַבסורד. דאָס איז פאַר אונדז אַ זייער שלעכט צייכניש. מ-פאַרלירט זייער פיל דערביי פון לערער-פּרעסטיזש. דעם אמת מוז מין אבער פאָרט זאָגן. די אויסגאַבן ווערן אָנאַנסירט אין „טאָגבלאַט" און אינים בית-יעקב-זשורנאַל. ליידער זענין פאַראַן לערערנס, וואָס לייענין נישט ביידע. און אויב יאַ, איז עס נאָר מיט אַ בליק פון אויבן און יוצא. גיוויס וועלן צו זיי אויך די דאָזיקע ווערטער נישט גרייכן. אבער זיי מוזן גיטאַדלט ווערן פון אַלע איבעריקע באַוואוסטזיניקע לערערנס. דאָס מוז ווערן אין אונדזער קרייז אַ סימן פון גייסטיקן דלות. ביי אונדזער מצב מוז יעדיס גידרוקטע וואָרט אויסגינוצט ווערן. ווער עס פאַרשטייט דאָס נישט, פאַרשטייט נישט אונדזער גאַנצער חינוך-אויפגאַבע אינים גרויסן היקף.

ביי מיין גרעסטער אַכטונג צו דער ב״י - לערערשאַפט, ביי מיין בייגן דעם קאָפּ פאַר זייער מסירת נפש, האב איך די דאזיקע ווערטער גימוזט ענדלעך זאָגן. זאל מין זיך נישט שפּילן מיט צו פיל ליטעראַרישע מבינותן.

עס מוז גיוואָרפן ווערן די לאָזונג: יעדעס גידרוקטע וואָרט פון אונדזערע גלייביקע יידישע ברידער, מוז ווערן דער קנין פון אונדזערע קינדער. זאל די לערערין זוכן מעטאָדן און מיטלין ווי אַזוי דאָס דורכצוזעצן, אבער דורכגיזעצט מוז עס ווערן!

אליעזר שינדלער

צווישן מתים.

מלחמה-זכרונות

א.

פון א זייטיקער טיר האט זיך באוויזן א קליינער אויסגיפרעסינער פארשוין, ער איז בלינד גיוועזן אויף איין אויג, זיין שווארצער צושליסענער מאנטל איז גיוועזן ארומגיבונדין מיט א שטריק און דאס היטל וואס ער האט גיטראגן אויף זיין קרומען קאפ איז גיוועזן גאר מאדנע-משונה. ס-האט גיהאט א פנים ווי א צוקוועטשטער המן-טאש...

ווען פעלדוועבל קראכמאל האט דעם דאזיקן גוי דערזען, איז ער גיגאנגען פון שטרויזאק צו שטרויזאק, מביניש גיקוקט, אראפגיצויגן קאלדיריס, פלאכטיס, גישריגן, גירופן, גישטויסן מיטן פוסגיפריווט וועקן, מונטירן און גיציילט...

פארטיק גיווארן מיט דער „רעוויזיע" איז ער צוגיגאנגען צו דעם פעטן פויער, וואס איז גישטאנען ווארטנדיק ביי דער טיר, און אויף פויליש, מיט א היווניוועד ניגון — אים ג שריגן אין אויער אריין:

זיבן! פאניע סטאך! זיבן שטיק!...

דער טויבער פארעי האט דעם מספר נאך אמאל איבערגיחזרט און כדי נישט צו האבן קיין שום ספק, האט ער אויפגיהויבן ביידע הענט און קראכמאלן גיוויזן זיבן פינגער. דערנאך גישאקלט מיט זיין קרומין קאפ און ארויס...

ב.

אין דרויסן איז גיוועזן גרא און כמארנע. ס-איז אראפ א גידעכטער פארמרח-שזהורהטער שניי און א נאסער קאלטער ווינט האט גיהגליעט ארום אונדזער מתים-אכסניה.

קראנקע האבן אויפגיהויבן די קעפ, ארויסגיקוקט מיט מידע תרעומותדיקע אויגן: וויאזשע ווילדיוויט ער אזוינס, וואזשע האט ער זיך אזוינס צוטאנצט?...

איך האב מיך אויפגישטעלט גיוואלט ארויסקוקן אויף דער גאס, טאמער וועט מין זען פארביי גיין יידן צום דאוינין אבער קינדער לויפנדיק אין חדר אריין.

נאר דאס שטיקל גאס וואס מע קען איבערקוקן פונים לאזארעטפענצטער איז אבלדיק און טויט. אפגישטארבן ווי אן אלטער פארצייטיקדיקער בית-הקברות. מע זעט נישט קיין לעבידיק באשעפעניש, ווייזט אויס אז קיינער דערוועגט זיך נישט דא אהער, צו אונדזער פארשאלטינים מחוץ למחנהדיקן מתים-שאול-תחתית.

ג.

נישט ווייט שטייט א גימויערט הייזל. דאס גיוועלב איז פארהאקט מיט אייזנשטאבים, דער געלער אפגיבליאקיוויטער שילד מיט דער גאליציש-יידישער „פירמע" הענגט אויזן לעבן דער בלעכערנער רין, אן אומיטיקער פאריתומטער, ווי א זכר-לחורבן...

דער בעל-הבית פון דעם בשמים-קרעמל איז מסתמא מורא-האבנדיק פאר די רוסן אנטלאפן קיין בעמין, און וואלגערט זיך דארט ערגיץ וואו אין באראק מיט נאך גאליציאנער-יידן, פלטים, אז ר ליגט שוין גאר — א קארבן פון די לאגער-קראנקהייטן — אוף אן אלטן — בכבוד יחוסדיק מער'שן בית-עלמין.—

ד.

די צוויי גרויסע אייוונס גליען. זיי קוקן אויף דעם קרוב-למיתהדיקן לאזארעט-[illegible] ווי פייערדיקע-קופערנע מילך קעסלען וואס ווארטן גרייטע איינצושלינגין זייערע קרבנות...

די סאניטעטערס זענען נישטא. זיי זיצן איצט אין קיך ביים אנבייסן. א שווערער בלייענדער עצבות איז אויסגעשפרייט אין זאל. מיך איבערפאלט פלוצים אן אויסטערליש פחד-גיפיל. מיין גאנצער גוף ציטערט. מיר איז ביטער און דושנע, מיך ווארגט, איך קען [illegible] דעם אטים-כאפן. מיט מיר דרייט זיך דער גאנצער לאזארעט, אלע שטרויזעק דרייען זיך צוזאמען מיט די קראנקע, מיט די מתים און ערב-גישטארבינע.

רוחי חֻבָּלָה,
יָמַי נִזְעָכוּ,
קְבָרִים לִי...

מיין גימיט איז צובראכן, צוקאליטשעט. מיין נשמה צושניטן, מיינע טעג פארלאשן, אונטער א שווארצן פינצטערן הימל, זע איך מיך שטיין, א פארמשפטער צו כרת... ביים ראנד פון מוראדיקע קברים-פעלדער, און טויטע רוסן, טויטע עסטרייכער טאנצן מיר א קייגן. זיי קריכן ארויס פון די גריבער און ס-ציט זיך א לאנגער שדים-ריקוד אן אן אויפהער אן א סוף...

אין העמד און בארוויס לויף איך ארויס דורך דער זייטיקער טיר, אפשר וועל איך מיך אין דרויסן קעגין מציל זיין פון דער פחדימדיקער מתים-כנופיה. איך וועל מיך א נידער זעצן אין הויף אויף דער פרישער גיזונטער לופט, מיר איינרייבן דעם קאפ און דאס הארץ מיט שניי און וועל מיך אליין שטארקן און ראטעווען. מיין מאמין צוליב, דער גוטער גיטרייער...

ה.

אין הויף האט זיך מיר א קייגן גישטעלט א הויכער גראער האלבפארפוילטער פארקן, און א קופע שניי, איינגיבלוטיקט, און באדעקט מיט טינופת, באווארפן מיט צובראכינע גישירן, מעדיצינפלעשעך און סלאיקלעך פון מאשטשן. רויטע פארפאפקודזשעטע שטיקער וואטע. — איינגיריכטע באנדאזשן, ברודיקע לאכיס, פארעיפושטע שמאטיס פארפוילטע לייזיקע וועש און נאך פלערליי אומריינקייטן.

א ביסל ווייטער אוועקגירוקט אין א זייט איז גישטאנין א הילצערנע שאפע, דארט האט דער טויבער פאניע סטאך גיהאט זיין ווארשטאט, גיזעגט ברעטער. און צונויפגיקלאפט לאנגע שמאלע קעסטלעך, טרומניס פאר די טויטע פונים לאזארעט...

ווי דער סטאלער האט מיך גיזעען ארומקריכן בארוויס און נאקיט אויף דעם פארמושבטן הויף האט ער ארויסגילאזט אן אידיאטיש גילעכטער.

„איציק אוי ווי אוי, וואס איילסטו זיך אזוי"?

קענסט שוין נישט דערווארטן ביז דיין טרומנע וועט פארטיק ווערן?...

סטאכס בהימישדיק פנים, זיין פרא-אדמדיקער אויסזען זיין בלינד אויג וואס האט פון דער ווייטנס גיבלישטשיט ווי א צייטיקער גרינער גישוויר, זיין חיהיש-וקמהדיק גילעכטער — האט מיך פלוצים אריינגיברענגט אין א ווילדן כעס, אין א משוגענער רציחה. איך האב גיכאפט א שטיק האלץ, און דער מנוולדיקן סטאליער גיווארפן אין קאפ אריין. ער האט גיוואלט אויפהייבן א ברעט, א צודעק פון א טרומנע און אויף מיר ארויפשליידערן, נאר איך האב שוין גיהאלטן א האק אין דער האנט — סטאכס שארפע האק, גרייט אים צו פלעטן דעם מוח, צו הזקן אויף שטיקער.

ו.

דער גוי האט מורא באקומין, גימאכט א גיוואלט, גיקוויטשעט, אויף קולי-קולות ווי א גרויס פעט חזיר בשעתן קוילן...

די סאניטעטער האבן דערהערט דאס גישריי, זענען זיי גיקומין צו לויפ. פעלדוועבל קראכמאל האט גיוואלדיוועט ווי א פרא אדם: צי איך בין חסר דעה, צי איך בין משוגע גיווארן. ווי קום איך בארוויס און נאקיט ארויסצולויפן און זיך צו ווארפן אויפן סטאלער מיט א האק...

ער וועט דאס תיכף מעלדי דעם רעגימענטסדאקטאר, און וועט מיך שטעלן פארן מלחמה-טריבונאל, מע וועט מיך עוקר-מן-השורש זיין...

די סאניטעטער האבן מיך ארומגירינגלט מיר ארויסגיריסן די האק פון דער האנט און מיך אריינגישלעפט צוריק אין לאזארעט מיך אנידער גילייגט אויף מיין שטרויזאק און פעלדוועבל קראכמאל האט מיך אלץ ווייטער גיסטראשיט מיט „אנבינדין" מיט הענגין, מיט שיסן — אויב איך וועל מיך נאר פריאווען א ריר צו טון פונים ארט...

ז.

דער דאקטאר איז אנגיקומין, אין א עלעגאנטער אוניפארם דאס פנים זיינס איז גיוועזן פארהאנגין ביז צו דער בריסט הענטשקיס גיטראגן לאנגע ביז צו די עלענבויגנס ער איז גישטאנין ביי דער שוועל, גיקוקט אויף די קראנקע פון דער ווייטנס ווי ייצא צו זיין. פעלדוועבל קראכמאל האט פאר אים שטראב סאליטירט. מודיע גיוועזן וויפיל קראנקע און פארוואינדיטע ס-זענין פארהאן אין לאזארעט און וויפל ס-זענען איבער נאכט אייסגישטארבן. דער דאקטאר ווייזט אויס האט שטארק מורא גיהאט זיך לאנג אויפצוהאלטן אין דער פארגיפטער אטמאספערע און איז [illegible] אוועק. —

ח.

דריי מעת-לעת בין איך גילעגן אין דער דאזיקער מתים-אכסניא.

צוויי-דריי-מאל אין מעת-לעת איז פעלדוועבל קראכמאל אוועק אין שטאט אריין. מכלומרשט נאך מעדיקאמענטן, אפטייק זאכן און כדומה און צוריקגיקומין אין לאזארעט אריין איז ער על-פי-רוב טויט שיכור. שוין פון דער ווייטנס האט מין אים גיהערט אונטערברומין ווינער גאסן-האקערס...

צוויי-דריי-מאל אין מעת-לעת, האט מין גיברענגט האלב טויטע צומזיקטע זעלנער פון די מלחמה-פעלדער...

צוויי-דריי-מאל אין מעת-לעת. איז סטאך דער סטאלער אריינגיקומין דורך דער זייטיקער טיר, זיך נאכצופרעגן ביי קראכמאלן וויפל טרומניס מע באדארף צו גרייטן...

און צוויי-דריי-מאל אין מעת-לעת האט מין ארויסגיטראגן די מתים פונים לאזארעט און זיי שטילערהייט אוועקגיפירט און שטילערהייט באגראבן אויף דעם שטעטלשן צמענטער...

די אַנוסים אין פּאַרטוגאַל / בנימין מינץ

קאפיטאן ארטור קארלאס דע באראס באסטא
אדער:
ר' אברהם ישראל בן-ראש.

דער ערשטער אנוס, וואס איז עפנטלעך אריבער צום יידנטום איז גיוועזן קאפיטאן ארטור קארלאס דע באראס באסטא. ער איז א וואונדערלעכע פערזענלעכקייט און ס-איז כדאי וועגן אים צו שרייבן אן-עקסטרא פרק.

קאפיטאן באראס איז היינט דער פירער פון די אנוסים, וואס האבן נאך א גיוויסע צוגיבינדנקייט צו דער יידישער מסירה און שטרעבן דערצו עפנטלעך זיך צו ערקלערן אלס יידן. ער איז פאר די אנוסים א לייכט-טורם אין מיטן ים פון צווייפלין און יאוש, ער איז פאר זיי, ווי א גוטער טאטע. צו איך האבן ווי מער ציטרוי: ער איז דאך אן-איינינער, אן-אנוס. ער איז גיוועזן דער ערשטער, וואס האט מיט ענערגיע זיך א נעם גיטון, מציל צו זיין דעם שארית הפליטה פון די אנוסים. ער איז ערשט ביים אנהויב פון דער ארבעט אבער ער פערצווייפלט נישט און האפט, אז עס וועט איב נאך גילונגין צוריקציגעבן דעם יידישן פאלק, דעם אזוי טראגיש פארלוירינים שבט. און אין א גיוויסע מאס איז עס אים טאקע גילינגין.

ווער עס וויל זיך באקענין היינט מיט דעם לעבן פון די אנוסים מוז זיך צום ערשט באפריינדן מיט זייער סימפאטישן מנהיג קאפיטאן באראס דער בארימטער קענער פון ספרדישן יידנטום, פראפ. נחום שלושץ. האט פשוט גארנישט קיין ליבע-ווערטער פאר אים. ער האלט אים, פאר דער אויפלעבער פון ספרדיש-פארטוגעזישן יידנטום.

קאפיטאן באראס וואוינט היינט אין אפארטא. וואו ער איז דער קאמינדאנט פון דער דארטיקער טירמע. ער איז היינט אלט א יאר פערציק און פערציק האט זער א סימפאטיש פנים: טונקל-הויטיקע ווייכע איידעלע גייסטיס-צינן פארחלומטע אויגן און א מעלאדיש מיסטיש קול ער זעט גיכער אויס, דערציילט פראפ. סלושץ, אויף א דיכטער ווי אויף א מיליטער-מאן.

קאפיטאן באראס אדער ווי ער רופט זיך היינט אין יידיש, אברהם ישראל בן-ראש. איז דער אויפלעבער פון דער יידישער קהלה אין אפארטא ער איז דער פרעזעס ער איז דער גבאי, סעקרעטאר און אפילו חזן ער פירט א שטרענג רעליגיעז לעבן און אין דעב גייסט דערציט ער זיינע צוויי טעכטערלעך. אינטעריסאנט איז אויך זיין פרוי: זי איז א טאכטער פון א מאראקאנישן ייד, וואס האט גיוואוינט אין פארטוגאל און דא חתונה גיהאט מיט א קאטוילישער פריי וועלכע איז גישטארבן יינגערהייט ער האט דערנאך חתונה גיהאט מיט א פראנקפורטער יידישער פרוי. וואס האט זיין טאכטער וואס ער האט גיהאט פון דער קאטוילין. ערצויגן אין שטרענג יידיש-רעליגיעזן גייסט.

בן-ראש רעט היינט פרעפעקט לשון-הקודש און ער האט אויך גיגרינדעט א קאטעדרע פאר לשון-הקודש ביי דער אוניווערסיטעט אין אפארטא ער איז אויך א באדייטנדער ליטערארישער כח, א גרויסער מומחה אין דער גישיכטע פון יידן אין פארטוגאל און א גיוואלטיגער ליבהאבער פון די דארטיקע יידישע אלטערטימלעכקייטן אין אפארטא גיפינט זיך א חורבה פון א פארצייטיקער ריזיקער שיל און בן-ראש חלומט אויסצולייזן די חורבה פון גויאישע הענט און צוריק זי צו פארוואנדלין אין א שול.

אינטעריסאנט איז דער ספר-היוחסין (Linhagem). וואס ער האט אנגישריבן וועגן זיין משפחה. און נאך אינטעריסאנטער איז. וויאזוי ער איז גיקימין דערצו, צו שרייבן אט דעם ספר בשעת די פארטוגעזישע ארמעע איז נאך דער מלחמה צוריקגיקומין פון די פראנצייזישע שלאכט-פעלדער, האט די אוניווערסיטעט אין קאאימברי וימאכט אן-אויפנאמע לכביד די אפיצירן. איינער פון די רעדנער האט גירימט די פאמיליע דע באראס באסטא און דערמאנט. אז די פאמיליע האט זיך משדך גיוועזן מיט דער פאמיליע פון א גיוויסן מארקיז דער מארקיי איז אייפגישפרינגין און א גישריי גיטון ס'איז שקר אונדזער פאמיליע האט זיך נישט פארמישט מיט קיין יידן! דאס האט יער גיווירקט אויף דעם קאפיטאן באראס, ער האט אנגישריבן דאס בוך ווי ער שטעלט אוועק פון אנהויב די פראגע: „ווער איז חשיבער פאר ייעמין: די אייניקלעך פון די יקירי ירושלים אין ספרד אדער די זין פון די אינקוויזיציע אגענטן?"

אייסן שער-בלאט זעט זיך אן-אדלער. דער הערב פון דער משפחה דע באראס איז איבער אים דער פסוק: „כנשר יעיר כנפיו על גוזליו ירחף". דאס ערשטע קיפיטל הייסט: דער אדלער.

פון ברך בן אבינועם וואס האט זיך גירופן „ראש", זענין ארויסגיקומין גרויסע גבורים, וועלכע מע האט גירופן „בן-הראש", ד.ה. דער „ראש" פון מיליטער, וואו עס שטייט אין פסוק „והיית לנו לראש" אין דער צייט פון בית שני רופט זיך די משפחה בר-ראש, און פון דע באראס נאכן חורבן זענין א טייל פון דער משפחה פארטריבן גיווארן קיין רויס און פון דארט קיין שפאניע.

און פאַרטוגאַל. בשעת דער אַראַבישער הערשאַפט זענען זיי בײ די קאַליפן פון קאָרדאָווע און גראַנאַדאַ געווען אָנגעזעענע שרים. אבער אין 1497 דורך דעם פאַרטוגעזישן קריסטלעכן קעניג מענועל מיט געוואַלט אָפּגעשמדט.

קאַפּיטאַן באַראָס זיידע איז געווען איינער פון די ווייניקע הייס־צוגעבונדענע אָנוסים צו דער יידישער מסורה. ער האָט אויף דעם מיסטיש געשטימטן יינגל געהאַט זייער אַ גרויסן איינפלוס. נאָכן ענדיקן די אוניווערסיטעט האָט ער זיך אָנגעהויבן דערנענטערן צו יידן. ער האָט זיך געווענדט צו די ראשים פון דער יידישער קהלה אין ליסאַבאָן, זיי זאָלן אים מלין, אָבער זיי האָבן אים, ווי זייער שטייגער איז געווען, אָפּגעשטויסן פון זיך. דערווייל איז אויסגעבראָכן די מלחמה און אויפן פראָנט אין פראַנקרייך האָט באַראָס געהאַט די געלעגנהייט זיך צו באַקענען מיט אַ סך יידן. דאָס האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט זיין באַשלוס. עפּנטלעך זיך אויסצושליסן צום יידנטום. ער פאָרט קיין טאַנדזשער קיין אַפריקאַ איז זיך דאָרט מגייר און האָט דערנאָך חתונה מיט זיין אויסדערוויילטע כדת משה וישראל.

בן־ראַשס איינפלוס אויף די אָנוסים איז גאָרנישט אָפּצושאַצן. זיין קהלה אין אָפּאָרטאָ איז פאַר זיי אַ צענטער, וואוהין זיי קענען זיך ווענדן מיט זייערע ספקות און לעבנס־שאלות. און זיינע ביכער זענען פאַר זיי אַן ענטפלעקונג און קוואַל פון אמתדיקן יידיש־קייט.

דינים און מנהגים, שבתים און ימים־טובים.

דער אַנטפּלעקער פון די אָנוסים, שמואל שוואַרץ איז אויך איינער פון די וויכטיקסטע פאָרשער פון זייער לעבן און געשיכטע. אין זיין חיבור „די נייע קריסטן אין פּאָרטוגאַל אין צוואַנציקסטן יאָר הונדערט" געפינען מיר זייער אינטערעסאַנטע פּרטים וועגן לעבן און מנהגים פון די אָנוסים. איך באַנוץ מיך אויך אין דעם פּרק מיט די לעצטע פאָרשונגען פון פּראָפעסאָר סלושץ.

די אָנוסים האָבן, כדי ריינצווואַשן זיך פון יעדן חשד, געמוזט זיך פירן ווי פרומע קריסטן. זיי זענען געגאַנגען אין די קירכן, זיך מתוודה געווען פאַר די גלחים, און טייל האָבן אפילו ערצויגן זייערע קינדער פאַר מאַנאַכן און מאַנאַשקיס. און נישט ווייניק הויכגעשטעלטע גלחים זענען טאַקע פאַרבראַנט געוואָרן אויף די שייטער־הויפנס.

כדי אַנטקעגן צו ווירקן דעם שיינבאַרן קריסטנטום, האָבן די אָנוסים מתקן געווען ספּעציעלע תקנות. אַריינקומענדיק למשל אין אַ קירכע זאָגן זיי שטילערהייט אָט די ווערטער: „איך בין מוסר מודעה, אַז איך בין נישט געקומען אַהער דינען צו האָלץ און שטיין נאָר צום ג־ט פון ישראל. דעם הערשער איבער אַלעם". אַ קעגן דעם קריסטלעכן געבעט (Paster Noster–Ojcze Nasz) וואָס זייערע קינדער האָבן געמוזט זאָגן אין די שולן, האָבן זיי מתקן געווען אַ פּיוט „אבינו". יום כיפור האָבן זיי אַ מין „כל נדרי", וואָס איז מבטל דעם גאַנצן שקר און צביעות, אין וועלכן זיי לעבן אַלס קריסטן.

די לאַנגע יאָר־הונדערטער פון געהיימקייט און אויסבאַהאַלטן זיך אָבער האָבן בײ זיי אויסגעבילדעט אַ משונהדיקע מיינונג וועגן יידישן דת און תורה. זיי האַלטן די יידישע אמונה פאַר אַ מין געהיימע סעקטע, וואָס אירע סודות איז מע מגלה נאָר „אייגענע" עפ"י רוב ווערן די קינדער באַקאַנט געמאַכט מיט די יסודות פון יידישן דת, לויט זייערע השגות, דורך די פרויען, „חזנטעס". ווען זיי זענען שוין גענוג אַלט און רייף צו האַלטן אַ סוד. דער סוד איז טאַקע דער יסוד אויף וועלכן די אָנוסים בויען זייער אמונה.

פון מילה איז שוין בײ זיי קיין זכר נישט געבליבן, ווייל די גלחים זענען געווען אין פּאָרטוגאַל די קינדער־דערציער. און מע האָט דאָך פון זיי נישט געקאָנט באַהאַלטן אַזאַ זאַך.

אין די ערטער, וואו די אָנוסים וואוינען אין קאָמפּאַקטע מאַסן (למשל אין דער געגנט פון בראַגאַנצאַ וואוינען צענדליקער טויזנטער אָנוסים. פאַ־האַן שטעטלעך, וואָס זענען באַוואוינט ב׳וויז פון זיי), זענען געמישטע חתונות צווישן אָנוסים און איינגעבוירענע קאַטאָליקן אַ זייער זעלטענע ערשיינונג. אַ טאָג פאַר די אָפיציעלע חתונה צערעמאָניע, צי אין דער קירכע צי אין ראַטהויז, קומט זיך צוזאַמען די משפחה אין דער וואוינונג פון חתנס אָדער דער כלהס עלטערן. דער חתן און די כלה פאַסטן דעם זעלבן טאָג. מע שטעלט אַוועק צוויי אונטערפירערס מצד החתן און צוויי מצד הכלה און אַלע זאָגן תפלות און פּיוטים (אַלץ אין פּאָרטוגעזיש). דער עלצטער פון דער משפחה נעמט אַ שטיקל לײַנוונט, בינדט דערמיט צו דעם חתנס האַנט צו דער כלהס האַנט און זאָגט: „אין נאָמען פון ג־ט פון אברהם, יצחק און יעקב איך פאַראייניק אייך, איך גיב אייך איבער אין דער האַנט פון זיינע ברכות". מיט דעם זענען געענדיקט די חתונה־דינים.

די מנהגים פון אבלות, קבורה וכדומה, זענען בײ זיי כמעט גלייך ווי בײ אַלע יידן. אָן שום לוקסוס־צערעמאָניעס, ווי עס פירט זיך בײ די קאַטאָליקן. צוליב דעם, וואָס די אָנוסים האָבן זייער שטאַרק אָפּגעהיטן די יידישע דינים פון גסיסה, מיתה און טהרה, און בכלל האָבן זיי געוואָלט אַז דער אָנוס זאָל עכ"פ אַוועקגיין פון דער וועלט אַלס ייד — פּלעגן זיי צו די גוססים נישט איילן זיך רופן די גלחים, נאָר ערשט דערנאָך, ווען דער גוסס איז געשטאָרבן און מע האָט אים שוין געהאַט געטון זיין רעכט כמנהג ישראל. זיי האָבן צוליב דעם געהאַט זייער אַ סך צו ליידן. די גלחים האָט עס זייער שטאַרק פאַרדראָסן און זיי האָבן אויסגעקלערט אויף די אָנוסים אַ מיאוסן בלבול, וואָס איז מיט זיין העסלעכקייט נישט ווייט פון עלילת דם, דעם אַזוי גערופענעם „שטיקער־בלבול" (abafadores) ד.ה. אַז די אָנוסים דערשטיקן זייערע גוססים איידער די גלחים קומען אָן, כדי די גוססים זאָלן אַמאָל בײ די ווידוי (Spowiedź) נישט אויסגעבן, אַז זייערע משפחות זענען באַהאַלטענע יידן. די אָנוסים האָבן פון אָט דעם העסלעכן בלבול נישט ווייניק געהאַט צו ליידן.

רירנד איז די „תפלת השכבה". וואָס זיי זאָגן בײ אַ מת „ער איז געווען אַ ייד און געגאַנגען אין די דרכים פון תורת משה. און ער איז ראוי, אַז עס זאָלן זיך פאַר אים עפענען די טויערן פון גן־עדן. אויב ער האָט נישט געטון קיין סך מצוות און מעשים טובים איז עס נאָר צוליב דעם, וואָס ער האָט נישט געוואוסט, מער וואָס ער האָט צו טון".

בשעת דער לוי׳ און אַ גאַנץ יאָר דערנאָך גיבן זיי אַ סך צדקה, און האַלטן אויס איין אָרעמאַן מיט עסן און טרינקען.

פון מאכלות אסורות זענען זיי נזהר אויף ווי ווייט ס׳איז מעגליך. פאַרהאַן נאָך היינט זקנים, וואָס עסן נישט קיין חזיר, האָזן און פיש אָן שיפּן. היינט אָבער זענען שוין פאַרהאַן זייער פיל חזיר־עסערס. דערפאַר אָבער פערציק טעג פאַר פסח, פערציק טעג פאַר יום כיפור. און אין יאָר פון אבלות עסן זיי קיינער נישט קיין חזיר פלייש. זיי עסן נישט קיין בלוט און טייל ווייסן נאָך פון אויסזאַלצן. זיי האָבן שוין פאַרגעסן די דינים פון שחיטה, עס האָט זיך אָבער בײ זיי דערהאַלטן אַ ברכה, וואָס זיי זאָגן בײם קוילן גסות אָדער דקות. זיי זענען אויך מפריש חלה און זאָגן דערבײ אַ ברכה. זיי זענען זייער נזהר אין צוזאַמען זאַמלען פון ברויט קרישעלעך. אויב אַ קרישעלע פאַלט אַראָפּ אויף דער ערד, הויבן זיי עס אויף און קושן עס. זיי ווייסן אויך פון אַ מין ברכת המזון. אינטערעסאַנט אַז עס הייסט בײ זיי אויך „בענשאָן" (á bençao).

* * *

אַלע תפילות, פּיוטים און ברכות, וואָס זיי זאָגן, איז אַלץ אין פּאָרטוגעזישער שפּראַך. לשון הקודש איז בײ זיי אינגאַנצן פאַרגעסן, כאָטש ווייזט אויס נישט אַזוי שנעל. עס זאָגן דערויף עדות דער סטיל און תוכן פון די תפלות און פּיוטים, וואָס זענען כמעט אַלע געשריבן אין אַלט־העברעאישן סטיל און אַ סך פון זיי זענען איבערזעצונגען, וואָרט אין וואָרט פון יידישע תפלות. פאַר אַ איינצעלנע לשון־הקודש׳דיקע ווערטער און פּסוקים וואָס זענען נאָך געבליבן בײ זיי אין אָריגינאַל, זיי זענען אָבער אַזוי פאַרגרייזט, אַז קוים מען ווייסט וואָס מען מיינט. פאַרשטייט זיך, אַז זיי אַליין ווייסן אָפט נישט וואָס זיי זאָגן. אַ חוץ דער שם אלף־דלת־נון־יוד וואָס איז בײ זיי געבליבן אין זיין גאַנצער ריינקייט. אַזוי למשל איז בײ זיי געבליבן דער פּסוק „ה׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו" זיי זאָגן אים אָבער אַזוי: ה׳ צאַבאַאָת מאַל— כאַלערעס קאַבראַדאָ".

מע זעט נאָך בײ זיי אויך געוויסע שפּורן פון קבלה.

כדאי צו דערמאָנען, וואָס סלושץ זאָגט וועגן זייערע תפלות: עס זעט זיך אין ערגיץ נישט קיין שום קריסטלעכע השפעה. קיין שום צוריקטריט פון די יידישע עקרים, אדרבא אויף אַ סך תפלות רוט דער גייסט פון תנ"ך און פאַרצייטיקע יידישע תפלות. אומיטום דערמאָנען זיי אויך ציון און ירושלים און וועגן תקות הגאולה.

די פרומע אָנוסים דאַווענען דריי מאָל אין טאָג.

* * *

ביז די לעצטע דורות זענען זיי נזהר געווען פון חילול שבת, פאַרשטייט זיך אַלץ בסוד. ערשט היינט איז דער חילול שבת אַ ביסל מער פאַרשפּרייט. פונקט אַזוי אָבער ווי מיט מאכלות אסורות, זענען זיי מיט שבת אויך זייער אָפּגעהיטן פערציק טעג פאַר פסח און יום כיפור.

די פרויען רוימען צו די וואוינונגען לכבוד שבת און צינדן ליכט. דאָס ליכט, וועלכעס מען רופט „ג־ט׳ס־ליכט" איז אַ וואַלן קנייטל, וואָס ווערט ספּעציעל צוגעגרייט צו דעם צוועק און ריינער שמן זית. זיי האָבן אויך אַ ספּעציעלע ברכה צו ליכט־צינדן: „געלויבט ביסטו מיין ג־ט, אלף־דלת־נון־ייד (איך וויל נישט אַרויסשרייבן דעם שם, דעריבער שרייב איך אַזוי), וואָס דו האָסט אונז געבאָטן אין דיינע הייליקע מצוות אָנצוצינדן, אָט דאָס הייליקע ליכט, צו באַלייכטן און צו פייערן די דאָזיקע הייליקע ג־טס נאַכט, כדי ג־ט זאָל דערלייכטן אונזערע נפשות און אונדז מציל זיין פון עוונות חטאים און שטראָף".

דאָס ליכטל שטעלן זיי געוויינלעך אַריין אין אַ גרויסן טאָפּ. דאָס שטאַמט נאָך פון די אינקוויזיציע צייטן, ווען זיי האָבן זיך געמוזט אויסבאַהאַלטן מיט די שבתדיקע ליכט און זיי ציגידעקט מיט גרויסע טעפּ.

זיי עסן נישט אין שבת קיין פלייש, נאָר פיש און גרינצייג, כדי נזהר צו זיין פון מאכלות אסורות על־כל־פנים אין שבת; דאָס עסן גרייטן זיי אָן פרייטיק.

פון די ימים טובים און תעניתים איז בײ זיי כמעט פאַרגעסן געוואָרן ראש השנה, כאָטש די „חזנטעס" האַלטן דעם מולד הלבנה פון זיבעטן חודש (תשרי) הייליקער ווי אַן אַנדערן מולד. אינטערעסאַנט איז, אַז די ימים טובים ציילן זיי אויך לויט דער לבנה. סוכות איז בײ זיי כמעט אינגאַנצן פאַרגעסן. דאָס איז צוליב דעם וואָס אַ סוכה וואַרפט זיך שטאַרק אין די אויגן. פאַרגעסן געוואָרן איז אויך פורים און תשעה באב.

זייערע צוויי הויפּט ימים־טובים זענען פסח אָדער „דער הייליקער יום־טוב", און יום־כיפור „דער ריינער טאָג" (Dia purro). צוליב דער אינקוויזיציע, האָבן זיי איבערגערוקט יום־כיפור אויף איין טאָג, י״א תשרי. דער טאָג איז בײ זיי זייער הייליק, און אַפילו די אַממערסטן אַסימילירטסטע היטן אים אָפּ דורך פאַסטן און דאַווענען אַ גאַנצן מעת־לעת. אין דער לעצטער צייט היטן זיי זיך שוין נישט און פייערן יום־כיפור עפנטלעך. דער נוסח פון זייערע תפילות איז פאַרבליבן אומפאַרענדערט. אינטערעסאַנט איז די תפלה וואָס זיי זאָגן נאָך היינט „פאַר אונזערע ברידער, וואָס זענען געפאַנגען געוואָרן אין די קעלערן פון דער אינקוויזיציע". יום־כיפור ענדיקט זיך מיט אַ משונהדיקן מנהג: ווען עס באַווייזן זיך דריי שטערן, קייען זיי דריי שטיקלעך ברויט, שלינגען נישט אַראָפּ און וואַרפן דערנאָך אין פייער, זאָגנדיק דערבײ אַ ספּעציעלע תפלה.

* * *

פסח איז דער גרעסטער יום־טוב. פערציק טעג פריער עסן זיי נישט קיין חזיר. ווער עס עסט, טאָר נישט „אַריין גיין אין פסח אַריין" און ווערט אויסגעשלאָסן פון דער חברה. אַ חודש פריער פאַסטן זיי דעם „תענית אסתר המלכה" און הויבן אָן צו רייניקן די וואוינונג און די כלים. גרייטן אָן ווײַן און מעל אויף מצות. גאַנץ פסח קומען זיי זיך צוזאַמען גרופּן־ווייז, דאַווענען און זינגען פּיוטים.

די ערשטע צוויי טעג טוען זיי נישט קיין מלאכה און עסן נישט קיין ברויט. דעם סדר ריכטן זיי אָפּ ערשט אין דער דריטער נאַכט, דאָס איז נאָך געבליבן פון דער אינקוויזיציע צייטן. דעמאָלט האָבן זיי, כדי אָפּצונאַרן די אַגענטן ספּעציעל איבערגערוקט דעם סדר אויף צוויי טאָג. זייער אינטערעסאַנט און פאַרביק זענען אויך זייערע מנהגים בײם מצות־באַקן. גאַנץ פסח עסן זיי נישט קיין פלייש און זענען בכלל נזהר פון מאכלית אסורות.

נאָכמיטיק זענען זיי זיך נוהג אַרויסצוגיין אין גרויסע גרופּן אונטער דער שטאָט. אויפן פרייען פעלד בײם ברעג פון אַ טייך זעט הערליך אויס זייער פייערונג. זיי עסן און טרינקען און טאַנצן דערנאָך אַ „ראַנדאַ". דער קולמינאַציאָנס־פּונקט איז דאָס „וואַסער ליד". עס האָט אַ פרעכטיקן פאַרצייטיקן מזרח ניגון. דער ניגון איז בײ זיי זייער פאַרהייליקט און זיי זינגען אים נישט אין מיטן יאָר. בײם זינגען דאָס ליד האַלט יעדער אַ צווייגל פון אַן איילבירטן־בוים און קלאַפּט אין וואַסער זכר לקריעת ים־סוף. די צווייגן באַהאַלטן זיי אויף איבער אַ יאָר און באַנוצן זיך מיט זיי פייער צו מאַכן צום מצות־באַקן.

לאָמיר האָפן, אַז עס וועט די יעצטיקע אָנוסים פירער ענדלעך בקרוב געלונגען אָפּצושליסן אָט דאָס טראַגישע קאַפּיטל פון דער יידישער געשיכטע, וואָס איז ביז די לעצטע יאָר געבליבן, פאַרבאָרגן פאַר די אויגן פון דער וועלט. אַן אַלטער יידישער שבט קערט זיך אום צוריק צו זיין פאָלק.

אליעזר שינדלער.

די יידישע אַגדות

בן־הרב שמעון ר. קאַרניצער שליט״א
קראַקע
אַ מתנה.

ווי דער זון־אויפגאַנג אין אַ שטילן, זומערדיקן אין דער פרי,
ווי אַ יינגער גרינער וואַלד, איינזאַמדיק באַהאַלטן אָן אַ זייט.
ווי אַ מזרחדיקער רויזן־גאָרטן אין זיין שענצטן, פרישן, ווייסן בלי,
ווי אַ וואונדער־אינדזל, וואו פאַרבאָרגן צווישן ימים ערגיץ ווייט.

ווי דער כשר־טאַנץ פון שיינע, פרומע, ריינע, יינגע כלות,
ווי דאָס צאַפּלען פון נפשות אין דער מוטערס טיפער טראַכט.
ווי דאָס ברומען און דאָס רוישן, פון די גרויסע ווילדע כוואַליס,
ווי די קופּער־רויטע שקיעה, אין אַ גאָלדענעם פאַרנאַכט.

ווי דאָס דבקות פונים נסתר, ווי דעם גאָונס שאַרפער שכל,
ווי דער גלאַנץ פון דודס תהילים, די נגונים פון מעמדות,
ווי דער מקדש אויף מוריה, שלמהס שיינער, שטאָלצער, היכל,
אַזוי זענט איר דורות־אַלטע, אייביק־זאַפטיקע, אַגדות...

מינכן חשון תרצ״ב.

וועלט אָן צודעק

פון וו. לייכטער (תל אביב)

(פראַגמענט פון „גאמבינערס"

1.

שליאַכן קרייצן זיך, קומען צוזאַמען און דערווייטערן זיך. שליאַכן האַרטע שטילע גיפירט דורך וועלדער, סטעפּיס, און בערג. פון ביידע זייטן־ראוון — צום וואַסער אָפּלויף אדער צום נאַכט-גילעגער פאַר „שלעפערס" — באַזיימט מיט ווילדע גיוויקסן, אונטערגישפּאַרט דורך טעלעגראַפן-סלופּיס, עס קרומען און וואַיען טויזנטער קילאָמעטער אַנגיצויגינע דראָטן; זיי דערציילן דעם סוף פון דער מענטשהייט, און שליאַכן צופאַריינע צושניטינע מיט גריבער און זומפּן און הויפנס שטויב און ביי די שלאַגבוימס: פון פערד-פּאַסטוואַיס און בהמה-סטאַדיס-קופּיס מיסט.

1914. פון דעם דאזיקן יאָר אָן האָבן די שליאַכן און זייטיקע וועגן צוריקבאַקומען זייער יחוס: דער פאַרקערס-אדערן סיסטעם פון דער מדינה. מלחמה צערודערונג, נישטאָ מער די באַן — דער באַן-וואַגאָן איז פאַר „8 פערד אדער 40 מענטשן" — פאַר זעלנער. און אַז אויף דער באַן איז ענג, טאַ גייט מען מאַרשירנד אויף די שליאַכן איינס, צוויי, דריי... איינס, צוויי לינקס האַפּ... לינקס האַפּ!. און פעלד-קיכן שלעפּן זיך נאָך אויף זייערע הויכע רעדער און עס פאַריוויט זיך דער קעסל און עס שלאָגט אין נאָז און אויף די צינגער אַ גיזונט גיקעכטס פון פעטע פליישן, גידעמפּטע קאַרטאָפל און פון הילצערנע לעפל, וואָס טראָגן דעם ריח פון אקסינע פאַרזעגיטשטע חאליוויס און עס טראָגן זיך סאָלדאַטישקע לידער פון ראַטיס, באַטאַליאָנען, אָבער עס טיילן זיך אויס באַזונדערע טענער, פון איינצלנע זעלנער; עס פילט זיך אונטער דעם טאָן-קלאַנג — אומיט, בענקשאַפט נאָך היים, ערד און אַרבעט.

זענען דעריבער די שליאַכן פול באַוועגונג, לעבן, לוסטיקייט, פאָרנדע ירידים, גיקויפט ביי דעם און פאַרקויפט ביי יענעם, האָבן מענטשן גיצויגן חיונה פונים דאזיקן שמאָלן באַוועגלעכן ערד-פּאַס. און עס האָבן זיך גישאַקלט פריצים-בריטשקעס און פויערישע לייטער-וואָגנס און בוידן פול סחורה, שטוב-זאַכן און גראַטיס כל-ערליי, וואָס זענען גיראַטעוועט פון שונא, טורעמס מיט אַלטע מעבל: בעטן, בענק, טישן איבערגיקערטע מיט פיס אַרויף ווי די גישאַכטינע רינדער, וואָס אויף די קצבים-פיר; און סאַמאָוואַרן, וואָס האָבן פאַרלוירן דעם גלאַנץ, איינגישרימפּטע פון קעלט, קליין און בריוט-בייכיק ווי צווגטע קלעצער; און בעטגיוואַנט מיטן „רויטן" אַרויס (דער אומבאַוואוסטער פאַן פאַרן צוקונפטיקן פאַרגאָסינים בלוט). און טריט ביי טריט, מעלה-גרה-דיק, שפּרייזן נאָך: קי קעלבלעך, קאָזיס און יינגע פערדלעך. און די קאָזיס, די באָבערדיקע, האָבן מיט התפּעלות גיקיקט אין די שלעכט-גישליפינע שפּיגלען, וואָס גישפּאַלטינע זענען זיי גילעגן ביים זייט פון וואָגן און די קאָזיס קוקנדיק אין שפּיגל, האָבן זיך ווי נישט דערקענט: דאַכט זיך גאָר... מענטשלעך! און אודאי גיטראַכט: גינוג! ביז יעצט האָבן מענטשן זיך גישפּיגלט און אַרויסגיקומען איז פון שפּיגל אַ פּנים — אַ חיי; יעצט — אפשר וועט דער שפּיגל דורך אונדז אָפּגעבן דאָס מענטשלעכע.

און צווישן די לאַנגזאַם מאַרשירנדע קאַלומניס מענטשן און לאַסט-פורן זענען אַדורך פלינקע קוריערס און איינצלנע פוס גייער ציווילע און מיליטערישע, און דעזערטירן, מאַרודירן, שכורים, גנבים. און הינט פאַרבלאָנדזשעטע פון איידעלער ראַסע מיט קלוגע אויגן, און הינט היימלאָזע, אויסגימאַטערטער, אויסגיהונגערטע מיט סלינע אין מויל און אַרויסגירוקטע צינגער, העל-רויטע.

באַזונדערס האָבן זיך גיוואָרפן אין די אויגן די יידן: אויסגימאַטערטע פּנימער, דערדריקטע עמערס פיין איבער זייערע קעפ מיט צעשויבערטע בערד, און לאַנגע כאַלאַטן מיט פרישן גלות אויף די פּאָדעשוויס, אַרויסגיטריבינע פון היימען. האָבן זיי זיך גישלעפּט מיטן לעצטן ביסל פאַרמעגן אין אומבאַוואוסטע ריכטונגען. גאַנצע משפּחות זיירע-טאַטע-זון מענער און פרויען, פאַרוויקלטע אין טיכער און שאַלן, מיט פּיצלעך קינדער אַנטשוויגינע פאַר שרעק מיט ספרי-תורות אין די הענט, גיראַטעוועטע פון פלאַמען, שאַנד און שפּאָט, גיהילטע און גישרפה-טע טליתים. און אַז דער ייד האָט אַדורכגישפּייזט דעם גרויסן וועג-צלם מיטן אָנגינאָגלטן מענטשעלע, דאָס פאַרשטאַרטע, ווי אַ פּעניצל, וואָס ביים טישלער פון היבל — האָט ער פאַרהילט דאָס שטיקל מגן-דוד, וואָס האָט אַראָפּגיקוקט פונים תורה-מענטעלע.

אַ פאַרמאַטערטער איז חנן מיט זיינע עלטערן, ברידער און שוועסטער אָנגיקומען קיין וויטעבסק. דאָס גאַנצע הויזגיזונט פון איטשע גאמבינער. די לופט — אָנגיאָדערטע, פול שרעק און גישפּענסט, ווי אַ שוואָם איינגיזאַפּט מיט שוועבל און פולווער. פעלקער האָבן פאַרגעסן אָן בריאה און ג—ט. פאַרטעמפּט שכל און האַרץ, און ראַפינירט אויסגישליפן די נעגל, האָבן זיך גיגאָסן טייכן בלוט, ווי ס-איז שוין היינט גינוי פאַרשריבן אין די כראָניקיס, און עס האָט זיך גיוואָרגן אויף דער טייוולשער וואָג מענטשלעך פלייש מאַרך ביינער. הננס יינגע פליציס האָבן זיך גיבראַכן אונטער דער גרויסער משא: נייע מענטשן, נייע באַנעמונג און אַלץ אַזוי ווילד, גיריק, דורשטיק.

די גאַמבינערס האָבן אָנגיהויבן צו שטעלן אין וויטעבסק די ערשטע טריט. עס איז אָבער גיווען ווי יענער דעמב, וואָס גירירט אים איין מאָל פון זיין אָרט, האָט ער פאַרלוירן דאָס מאַסיווקייט און שטאָלץ; ווי יענע צאַרטע בלום, וואָס איבערגיפלאַנצט איר אויף אַ נייעם באָדן, גייט אַראָפּ פון איר דער גלאַנץ און ריח. און דער טאַטע האָט אָנגיהויבן צו פירן מסחר. די צייט איז גיווען גינסטיק. ס-האָבן זיך גישאַפן מענטשן-גרופּן, וואָס זענען גיווען פאַר מלחמה: די מלחמה האָט זיי באַרייכערט מע האָט פאַרגעסן אַז מענטש און זעלנער איז איינס-און-דאָס-זעלבע. מע האָט זיך איינגיבילדעט, אַז די ערשטע דאַרפן ליגן אין וואַרים־שטובן און די אַנדערע אין נאַסע קעלערס און גיביסן צו ווערן פון עכברים און ווערם. מע האָט פאַרגעסן, אַז די דאזיקע איינטיילונג איז גיקומען פון ווילדקייט.

(סוף פון דעם קיפּיטל — זע נומער 80)

די צאָל תּלמידות אין יעדער בית-יעקב-שול וועלן זיכער פאַרגרעסערט ווערן,

ווען איר וועט אין יעדער בית-התפלה אויסקלעבן אונדזער גרויסן פּראָפּאַגאַנדע-פּלאַקאַט

„פאַרשרייבט אייערע קינדער אין דער ב"י שול!"

10 פּלאַקאַטן קאָסטן 4 גילדן מיט 50 גר.

ווייניקער ווי 10 פּלאַקאַטן ווערט נישט גישיקט!

אַזוי אויך זאָלט איר פונאַנדערשיקן צו אַלע יידישע עלטערן אונדזער פּראָפּאַגאַנדע-בראָשור

„בית-יעקב"

(אַ רוף צו יידישע טאַטע-מאַמע צו דערציען זייערע קינדער אין די בית-יעקב-שולן) פון שרה שענירער

פּרייז פון 50 בראָשורן 5 גילדן 100 שטיק נאָר 8 גילדן!

אָן געלט פּריערדיס ווערט נישט גישיקט!

י. ל. גערשט

כֵלים און אינהאַלט

אינהאַלט אדער פאָרם, וועלכעס איז וויכטיקער? אַ שאלה וואָס האָט נישט שטענדיק באַקומען קיין גלייכן ענטפער; מאַנכע האָבן זיך אַרויסגיזאָגט פאַרן ערשטן און אַנדערע האָבן ווידער גיגעבן דין-קדימה דעם צווייטן. וועלנדיק אָבער באַטראַכטן דעם ענין טיפער מוז מען קומען צו דער מסקנה, אַז דער פאַרשידנאַרטיקער ענטפער אויף דער דאזיקער פראַגע האָט זיך זיין שורש אינים ספּעציפישן וועלט-באַנעם פון דעם ענטפערער. די וואָס זענען באַהערשט מער-ווייניק פונים היידיש-העלעניש וועלט-באַנעם וועמעס קלאַסישער אויסדרוק ס-איז די פאַרגעטערונג פון פאָרמען און בילד—די דאזיקע טוען ממלא שטענדיק געבן די בכורה די אויסערלעכע צורה פון אַ וואָסער ס־איז גענשטאַנד איבער זיין אינערלעכן מיין און תוכן. דאַגעגן די וואָס זענען אונטער דער השפּעה פון יהדות-גייסט האַלטן זיך אינים כלל פון „אל תסתכל בקנקן"... און דערפאַר טוען זיי קודם כל נעמען אין באַטראַכט דעם אינערלעכן תוכן פון יעדער זאַך, צושרייבנדיק דער חצוניותדיקער פאָרם אירער, אַזוי פיל וויכטיקייט אויף וויפיל זי איז אין הסכם מיט דעם גוטן אינהאַלט.

צוליב דעם זעען מיר ווי דאָס יידישע פאָלק כאָטש פאַרלוירנדיג אַ פּאָר מאָל זיינע נאַציאָנאַלע פאָרמען-אָרגאַנען, ווי לאַנד און לשון, האָט עס דאָך נישט גיוואָלט בשום אופן מוותר זיין אויף זיין נאַציאָנאַלן תוכן, וואָס איז פאַרקערפּערט אין דער אַבסאָלוטער ג—טס אידעע פון יהדות. די פאַרשידינע תורה ווערטן האָבן זיך אויף אַזאַ אופן גיקענט איבערגיסן, ווען די צייט אומשטענדן האָבן עס גיפאָדערט, פון העברעאיש אין אַראַמעאיש, סיריש אַראַביש וכדומה, אָנהויבנדיק פון אַרמישן טייל אין די כתבי הקודש, און שפּעטער פון תלמוד ביז למשל די אין אַראַביש געשריבינע תשובות הגאונים, ספרים און זייער גלייכן אין אַלע צייטן.

דאָס אייגינע זעען מיר אויך בנוגע דעם ענין פון לאַנד. ס-איז דאָך קלאָר, אַז דאָס יהדות האָט במשך דער לאַנגער יידישער גישיכטע דער צייט גילייסטיט אויף אַ פרעמדן באָדן ווי אין אייגינעם לאַנד. די טבה דערפון איז כלל נישט, די אַבסאָלוטע וויכטיקייט פון שפּראַך און לאַנד פאַרן תוכן פון יהדות. אדרבא! ס'איז גינוג באַוואוסט דער באַזונדערס הויכער ווערט און טיפע הבה וואָס איז צוגישריבן גיוואָרן לשון הקודש און ארץ-ישראל אין דער פאַרשידנאַרטיגער, יהדות-ליטעראַטור, אַלס ספּעציפישע כלים און פאָרמען פאַר אירע אייביקייטס-ווערטן. נישט מער, כלים און פאָרמען זענען פאָרט נאָכנישט דער אייגנטלעכער תוכן, וועמען זיי דאַרפן באמת נאָר דינען און זיין אונטערגיאָרדנט אַלס באַזונדערע און פּאַסיקע אויפנאַמס גיפעסן און דריבער, ווען גישיכטלעכע אומשטענדן האָבן מיט ס־גיוואַלט אוממעגלעך גימאַכט די פּפלעגונג פון די יהדות-ווערטן אויסשליסלעך אין זייערע אייגנאַרטיקע כלים-אָרגאַנען דוקא, דאַן זענען זיי טאַקע באַלד איבערגיטראָגן גיוואָרן אויף אַ פרעמדן באָדן למשל ווי אויך אין פרעמדע שפּראַך גיפעסן. און אפילו אויך דעמלט האָט זיך ס-יידישע פאָלק אייבערגיגעבן זייער ווייטערער פּפלעגונג און אָפּהיטונג מיט נישט ווייניקער אייפער ווי פריער, באַגרייפנדיק אגב אינטואיטיוו, אַז דערהאַלטנדיק דעם אייגנטלעכן תוכן פון יהדות וועלן ממילא אויך זיינע כלים נישט גיין אין גאַנצן לאָבוד און פריער אדער שפּעטער וועט ער זיך, דער דאזיקער גיזונט גיבליבינער תוכן אַבזיכן זיינע אייגנאַרטיקע אָרגאַנען אין כלים און צוריק באַהעפטן זיך אין זיי ווי אַמאָל.

די דאזיקע אינערלעכע הרגשה פון יידישן פאָלק האָט זיך טאַקע אַרויסגיוויזן אַלס אַ פולשטענדיק באַגרינדיטע אין די פאַרשידנסטע מאָמענטן פון דער לאַנגער יידישער געשיכטע אָנהייבנדיק פון גלות בבל ביז היינט. אויב די יידישע מאַסן אין גלות בבל למשל זייענדיק אָפּגעריסן אָפּיציעל פון זייער שפּראַך און לאַנד, האָבן דאָך באַוויזן ווייטער צו דערהאַלטן זייער יהדות-אוצר און אים ווי גיהעריק צו פּפלעגן, דאָן האָבן זיי שוין ממילא צוליב דעם אַליין נישט גיקענט פאַרלירן זייער אומצורייסבאַרן שייכות און איניקסטע צוגיבונדנקייט צו די ספּעציפישע כלים פון אַט דעם גיפּפלעגטן אוצר. און אַלס רעזולטאַט פון דעם האָט דער יידישער ישוב אין בבל אין אַ משך פון פיפצן הונדערט יאָר כסדר גישפּייזט ארץ ישראל מיט גרעסערע און קלענערע עליות דערהאַלטנדיק אויך גלייכצייטיק דעם שטאַרקסטן קאָנטאַקט מיט דער לשון הקודשער שפּראַך דורכן לערנען און באַנוצן זיך מיט איר אויף אַ באַזונדערס וואַרימען און רעספּעקטפולן, אופן.

די דאזיקע דערשיינונג זעט זיך גינוג קלאָר, אָנהויבנדיק פון עזראן, דעם אייפריקן באַגייסטערער פון דער בית שני עליי און באַקעמפער פון די פרעמדע אשדודית-דיקע לשונות ווי אויך שפּעטער ביי די פאַרשידינע חכמי-התלמוד ביז די לעצטע גאונים נאָכמער: לעבנדיק אפילו אויף אַ פרעמדן באָדן און באַנוצנדיק זיך טיילווייז אין טאָג-טעגלעכן לעבן מיט אַ פרעמד לשון האָבּ זיי אויך די לעצטע ממש „פאַריידישט", אַזוי, אַז סורא און פומבדיתא זענען גיוואָרן גיטרייע קאָפּיעס פון ירושלים און יבנה און זייער אַרמיש לשון איז גיוואָרן פאַרוואַנדלט אין אַ אַראַמעניש-העבּרעאישן דיאַלעקט, אַ שטייגער ווי ס-איז שפּעטער גישען מיט די אַנדערע פאַריידישטע לשונות, ווי למשל אַראַביש-יידיש, שפּאַניש-יידיש, דייטש-יידיש א. א. וו. די דאזיקע דערשיינונג איז גיווען אַ בולטער באַוויז פון דער גיזונטקייט און באַשעפערישקייט פונים יהדות-תוכן, וואָס האָט באַלעבט די יידישע מאַסן, באַמיענדיק, זיך כסדר צוצואייגינען אויף וואָסערן ס'איז אופן אַנטשפּרעכנדע פאַריידישטע כלים.

בכלל האָט זיך, דאָס וואָס איז פאַרגיקומען מיטן יידישן ישוב אין בבל. אויך בערך איבערגיחזרט אין די אַנדערע צענטרין, חי דער דופק פון יהדות-גייסט האָט נאָר ווי גיהעריק פולסירט. וועמינס אויפשוואונג ס'האָט גאַנץ אָפט אַרויסגיבראַכט אַזעלכע באַזעלטע טרוימער פאַר דער אויפלעבונג פון דער הייליקער שפּראַך און לאַנד ווי ס-זענען גיווען רבי יהודה הלוי, רמב"ן רבי יהודה חסיד און פיל אַנדערע זייערס-גלייכן אין אַלע צייטן און מקומות. אומיטום ווי דער יהדות אינהאַלט האָט זיך באַוויזן איינצובירגערן מער אדער ווייניקער צוויש די יידישע מאַסן, איז מימלא אויך גיוואַקסן זייער איניקסטע שייכות און וואַרימע צוגיבונדנקייט פאַר לשון הקודש און ארץ-ישראל, וועלכע זענען טאַקע שליסלעך נאָר אַ דאַנק דעם נישט פאַרווישט גיוואָרן אין אַ משך פון טויזנטער יאָרן פון יידישן מוח און האַרץ.

צוליב דעם אַלעם איז טאַקע גיווען גאַנץ נאַטירלעך די דערשיינונג וואָס אַלע גרי צדק האָבן אָננעמינדיק דעם יהדות-תוכן גלייכצייטיק זיך ממילא באַהאַפטן אין זיינע כלים און פאָרמען ווי אויך אין די נאַציאָנאַלע גאולה האָפינונגען פון יידישן פאָלק, נישט מיט ווייניקער התלהבות און איבערגעגעבנקייט ווידער לויט דער צאַפּשטאַמונג. דאַגעגן די טיילן פון יידישן פאָלק ביי וועלכע דער יהדות-אינהאַלט איז אונטערן דרוק פון פרעמד-פיינטלעכע השפּעות גיוואָרן אָפּגישוואַכט — זיי האָבן אַלס פועל-יוצא דערפון ממילא אויך פאַרלוירן זייער שייכות מיט די יהדות-כלים און בשותפות-דיקע נאַציאָנאַלע האָפינונגען, אָנהויבנדיק פון די פאַרגריכישטע העלעניסטן. זיינער צייט איז דער רעפאָרם-באַוועגונג אין דער לעצטער תקופה. ס־איז באַזונדערס כאַראַקטעריסטיש מיט וואָסערן משונה-דיקן אימפּעט ס־האָבן גינומען רייסן פון זיך זייערע יהדות-לבושים די רעפאַרמער, למשל, ווען דער יהדות-תוכן האָט אָנגיהויבן ביי זיי אָפּשטאַרבן, אַזוי אַז זיי האָבן פאַריאָגט לחלוטין די לשון הקודשע שפּראַך און האָפינונג אויף שיבת-ציון זאָגאָר פון טוזינטיאָריקן איינגיבירגערטן סדר התפלה.

(סוף קומט)

אויף דער רייזע

(נאטיצן און איינדרוקן)

פון אסתר שושנה

לאדזש-קראָקע

פאַמעלעך רוקט זיך אָפּ דער צוג פונים פּעראָן. ביסלעכווייז פאַרשוואונדן די רוויכיקע הימל-שטיקער איבער דער יידיש-באַפעלקערטער שטאָט מיט איר אָן א שיעורדיקן עלנט. פאַר מיינע אויגן גייט נאך אדורך דאָס אויסער-עבע לוקסוס פון די עלעגאַנט-גיקליידיטע פרויען, צווישן וועלכע ס-שטופּן זיך דירך טרעגערס מיט פּעק ביינוול. און קאַליקעס, וואָס שאַרן זיך אויף אַלע פיר. די דאָזיקע פרויען מאַכן דעם איינדרוק ווי זומער-פייגל, וואָס שטעלן זיך יעדע מינוט אוועק אויף א אַנדערער בלום, זעטיקן זיך אָן און פליען ווייטער. אט די אַלע אויסגימאַטערטע, פאַרקריפּעלטע קערפּערס האָבן דאַכט זיך, זייער קראַפט אוועקגיגעבן די פאַבריקן פאַר די פאַרשידן-פאַרביקע זומער פייגעלעך. וואָס שפּאַצירן זיך אזוי גילאַסן, אַז זיי זענען פויל צומאָל די בייטלין צו עפינין.

אין וואַרשע איז דאָ אַ גאַס „סמאַטשע", אַז מ-זעט זי פאַרשטייט מען; פאַרוואָס זי רופט זיך אזוי. אזא „סמאַטשע" — מאָל איז דער עלנט אין לאָדזש.

איך עטעם פּאַמעלעך אָפּ. אין לאָדזש האָט מיך דעם איינדרוק ווי איבער אַלע קעפּ אין די לופטן, וואָלט א נאַגייקע גיהאַנגען, גיקלאַפּט איבער די רוקנס און בעיאָגט: ווייטער, ווייטער! זי האָט ביי מיר אויסגיקוקט ווי א ים-שפּין, וועלכע נאָגט דאָס בלוט פון איר קרבן, און לאָזט אים פריער נישט אָפּ ביז ער ווערט דערשטיקט...

•

יעצט לויפט שוין די באַן מיט א גיוואַלטיקער שנעלקייט. עס קומט מיר אויפן רעיון מיין באַזוך אין דער רעדאַקציע „בית-יעקב" וואָס איז גלייכצייטיק דער בנות-צענטראַל. אזוי איז שוין ביי אונדז: זעט מען, אַז עמיץ שלעפּט א פּעקל, לייגט מען אים צו א פּאָר צענטנער.

עס איז א באַקאַנט בילד פון א טרעגער, וואָס שלעפּט א שווערע משא. און זיין בעל-הבית האַלט זיין האַנט אויפן פּאַק און סאָפּיט שווער אָפּ. ווען ער קומט שוין ענדליך אַהיים. אַ פּנים, ווי נישט-ווייניק דאגות האָט ער גיהאַט, ביז ער האָט עס אַהיים גישלעפּט... אָבער יענער בעל-הבית האָט כאָטש מיט זיין האַנט-פאַרויפליינען גיווייזן, אַז דער פּאַק איז זיינער. אונדזערע אגודה-אַפּטרופּסים פון דער בנות, בית-יעקב קינדער, לייגן צומאָל א פינגער נישט צו. זיי באַקענען זיך בּאַרנישט צו די פּעק, וואָס די „טרעגער" שלעפּן. און גייען גיבויגן אונטער זייער משא, פאַר זיי, פאַר זייער היים און פאַר זייערע קינדער.

דער רעדאַקטאָר ווייזט מיר דאָס פּריש אַרויסגיגעבענע בוך „די יידישע נשמה" וואָס איז דאָס ניראָטנסטע פון די אַלע ביז-איצטיקע יידישע שול-ביכער און זאָגט: אפשר מיינט איר, אַז ס-אינטערעסירט וועמען? כ-וועל גליקלעך זיין, אַז טויזנט וועלן פאַרקויפט ווערן, כאָטש אין אונדזערע שולן לערנען זיך א סך טויזנטער קינדער: ווי אזוי קען מען ווייטער אַרביטן אַז דאָס איינגעלייגטע געלט ווערט נישט אַרויסגינומען?

אט האָט ה' באַמבערג אַרויסגיגעבן „פּרק", גוט באַאַרביט — ווער ווייס דערפון? ווער נוצט דאָס? שטייט אונדזער פּרעסע אויף דער וואַך צו רעצענזירן, רעקלאַמירן? זעט מען אמאָל אויף די שורות פון אונדזערס א צייטונג - א קריטיק אויף א ביכל?

וואו איז ערגיץ דער לערערן פאַרבאַנד? די אַנצעליקע פאַרשטענדיקע? גיוועזן א פאַרזאַמלונג, קאַנפערענץ, אָפּגישריבן אויפן פּאַפּיר און - יאָס פּאַפּיר וואָל שוין אַליין אַרביטן. וואָסערע הערליכע פּערספּעקטיוון האָט גיהאַט דער ל. פּ. וואָסערע וואונדלעכע פּראָיעקטן (צ. ב. די וואַנדער-ביבליאָטעק)! עס זענען פאַרהאַן שטיס, וואו די שול-קינדער האָבן נישט קיין שום לערן-בוך. די סיבה דערפון איז שווער פעסטצושטעלן! נישטאָ קיין פאַרבינדונגען צווישן זיך. איינס איז נאָר זיכער: ווייניק פאַראינטערעסירונג, ווייניק וואַרימקייט פאַרן יידישקייט. — אין ווייס נישט — רוקט זיך אָפּ דעם רעדאַקטאָרס א יינגעלע. וואָס זיצט ביי דער זייט און הערט זיך צו — אַז אונדזערע לערערס הייסן קויפן א ביכל — האָבן מיר עס באַלד צומאַרגנס. פאַרשטייט זיך, א פּויליש ביכל. דאָס יינגעלע ווייס נאָך נישט, אַז די יידן האָבן פון תּמיד אָן ליב זיך צו בוקן צו פרעמדע געטער און אידעען, וואַרימען זיך ביי פרעמד פייער און אזוי איז עס שטענדיק. די גרעסטע אונטערנעמונגען שטיצן יידן. א אייגינים קען מען אָפּזאָגן, א פרעמדן פּאַסט נישט. יידן מיינען אַז מיט דעם טוען זיי עפּיס אויף. ס-אייגינע אָבער פּטרט מען מיט גאָרנישט. דערפאַר איז וואָס מיר טוען צו שוואַך, קלינגט נישט אָפּ אין די הערצער. א שטעקן האָט צוויי עקן...

*

רעמאַרק? שינדלער? איז אפשר שינדלער אזוי גרויס ווי רעמאַרק? ווער האָט זיי פּרובירט צו פאַרגלייכן? די פּראַגע קומט פון רעדאַקטאָר. שינדלער שרייבט אין בית-יעקב זשורנאַל. שינדלער — א ייד, א ברודער. א ייד! זיין שרייבן קאָן נישט און וועט נישט אויפקאָכן א וועלט. רעמאַרק? ווער וועט זיך צו אים גלייכן? ער האָט די וועלט אויפגירודערט! זיין „שטיק" שפּילט מען שוין אין דער גאַנצער וועלט, אין אַלע עקן, און מ-וועט עס שפּילן. איבער אט דעם שפּיל האָט מען זיך שוין גישלאָגן, בלוט פאַרגאָסן. איבער שינדלערס שרייבן וועט מען קיין בלוט נישט פאַרגיסן...

וועלכע יידישע טאָכטער וועט עס פּרואוון אזא פאַרגלייך צו מאַכן? רעמאַרק איז דאָך א שטערן, אמת, דער גרויסער שטערן. מ-איז אַנטציקט אין אים. שינדלערן, האָט מען שטענדיק צייט צו לעזן, רעמאַרקן אָבער, מוז מען גלייך לעזן. א גאַנצע נאַכט אויף זיין; א נישט איז מען נישט באַוואוסטזיניק, נישט אינטעליגענט.

•

אט זיצן ווי-זאָ-ווי אין וואַגאָן צוויי יידישע פרייליינס. וואָס אונטערהאַלטן זיך זייער גוט מיט א קריסטליכן סטודענט, אפשר איינער פון די, וועלכע טראָגן א האַקן מיט א קרייץ.. איינע מאַנעווורירט די גאַנצע צייט מיט אירע העגט יעדער האַנט-ריר -- גוט אויסשטודירט, כדי צו ווייזן די בלישטשנדיקע לאַקירטע נעגל, כ-בין אזוי פאַרנומען גיוועזן מיטן קלערן ווי לאַנג ס-דאַרף דויערן אזא נעגל-מאַניפּולאַציע, ביז זיי ווערן צו שפּיגל-פּינקטלדיקייט צוגיפירט. אַז כ-האָב אירע אויגן נישט גיזעען. און א שאָד! דאָס איז דאָך דאָס שענסטע! אפשר וואָלט איך גאָר א פּנים אויף א פּנים גיזעען?..

זיי פּלאַפּלען כסדר, אַז ס-איז שווער עפּיס צו טון, עפּיס צו קלערן. אין קופּע זיצט א יונגע קריסטין; טונקל, ריין און באַשיידן גיקליידיט. כ-האָב זי ערשט וואָס באַמערקט. זי זיצט שטיל. מיר קוקן זיך אָן, איבערמעסטן די בליקן זי זעט אויס צו זיין פריינטליך גישטימט. יענע דריי פאַרלאָזן ענדלעך דעם קופּע, עס שטייגן איין אייניקע פרויען, צווישן וועלכע ס-גיפינט זיך אויך א יונג סימפּאַטיש פריילין. ס-אַנטוויקעלט זיך א גישפּרעך צווישן איר און דער קריסטין. אין תחילת שטיל, פריינטלעך, ווי צוויי אַלטע באַקאַנטע. זיי שמייכלען צו זיך אָבער באַלד ווערט די סטרונע אָנגיצויגן. פון דער קריסטנס מויל פאַלן האַרטע ווערטער שווערע ווי שטיינער, וועלכע נאַראָנים וואַרפן אין וואַסער אריין. און קיינער וועט די איינגיפלאַנצטע אָנשויאונגען נישט אַרויסוואַרצלין.

זי וואַרפט א וואָרט: אַלע יידן האָבן נעזן ווי די „סטנפּעס" דעם יידישן פריילין גלאַנצן די אויגן. די באַקן רויטלען זיך. „ניין", - ענטפערט זי גלייך אָפּ. „אַלע יידן האָבן גראָד שיינע נעזן, א ייד איז בכלל א שיינער קלאַסישער טיפּ. ס-זענען אויך דאָ מיאוסע, אָבער זיי זענען אין גלות פאַרקרומט גיוואָרן"

— ביי יידן איז דער גאַנצער האַנדל — זאָגט די קריסטין — זיי האָבן דאָס גאַנצע געלט, האָב און גוטס. וואָס פעלט זיי דען אין גלות?

— ניין! — היצט זיך די יידישקע — א ייד א רייכן זעען אַלע. דעם יידישן עלנט, דאָס אָרימקייט ביז גאָר — באַמערקט קיינער נישט. יידן האָבן דעם האַנדל? - ווייל זיי פאַרמאָגן אויך גוטע קעפּ! אין שול זעט מען עס שוין אפילו - די קנאה פאַר יידן גוט גישטימטע קריסטלעכע לערערס זאָגן הויך אין דער שולע: יידן האָבן גוטע קעפּ!

— יא - רייסט זי איבער קריסטין — די יידישע שילערן ווייס אַז זי צאָלט — ווייל זי דערפון ניצן האָבן. אַלץ איז נאָר געלט און געלט!

— ניין! ניין! דאָס איז דער דראַנג צום וויסן, נשמה-בענקשאַפט. און די וואָס צאָלן נישט - גייען אומגיגעסן, אָן א גאַנצן פאַלטן און צוריסינע שיך אין די גרעסטע רעגנס און פרעסט! זיי קענין דאָך ערשט רעכט דינין אַלס ביישפּיל פונים יידישן דראַנג צום וויסן, קענטניס!

— ע, איר האַלט זיך זער גוט צווישן זיך — מאַכט די קריסטין — נאָר א גוי ווילט איר נישט שטיצן, זענט נישט גיטריי דאָס לאַנד. פאַרוואָס-זשע רעט איר יידיש? עס איז דאָן רייטש! פאַר וואָס אַסימילירט איר זיך נישט? נאַרט זיך אָפּ, רינט נישט אין מיליטער!

— יידיש! דאָס איז אונדזער שפּראַך, פּונקט ווי פּויליש - אייערע! ווער צאָלט די גרעסטע פּאַראַטקיס? וויפיל איינציקע יידישע זין זענען ניגאַנגען אין מלחמה און מער נישט צוריקגיקומען? וויפיל ווילן זיך לײדער, אויסמישן נאָר מ-לאָזט זיי נישט יידיש איז רייטש — טא פאַרוואָס שלאָגט מען יידן אין רייטשלאַנד! יא, איר פאַרגינט אונדז נישט. פּירט איין דעם „נומערוס קלאַוזוס". פּדי נישט צו לאָזן יידן זיך בילדן. איר רייסט אַרויס די פּרנסות פון די יידן...

— נו יא, — זאָגט די קריסטין — מיר מוזן דעם האַנדל אַרויסרייסן פון אייערע הענט, ווייל איר טוט דאָך א מצווה, ווען איר באַגזלט דעם גוי. אזוי שטייט דאָך ביי אייך אין תלמוד.

און ס'הייבט זיך אָן א שמועס וועגן תלמוד. די קריסטין רעט אויס אויף אים אסור לדבר, אַז ער איז בלויז שווינדל. דאָס יידישע פריילין גיט איר צו פאַרשטיין, אָבער זי קאָן און וויל עס נישט באַגרייפן עס זעט ביי איר אַלץ אויס ווי קינדער-מעשיות — אט די אַלע הייליקע דברי חז״ל, וויפיל דאָס יידישע פריילין האָט זיך נעבעך אָנגישוויצט איר צו געבן צו פאַרשטיין. זי האָט זיך גיהאַלטן ביים איריקן: די יידן זענען דעמאַראַליזירט. זענען געלט יגייציק, און גלייכצייטיק די גרעסטע איבערקערינייש-מאַכער, דער אומרו פון דער וועלט, באָלשעוויקעס.

•

און איך בין די גאַנצע צייט נעבן זיי גיזעסן און זיך מיט גאָרנישט אָנגירופן. וואָס האָב איך גיהאַט צו רעדן, געבן צו פאַרשטיין פרעמדע, בשעת מיינע אייגינע ווילן מיך נישט הערן. ווילן נישט פאַרשטיין, אַז מיינע אייגינע ברודער און

דאָס קלוגע פרויען-האַרץ

(צו דער תרומת-חברה-אַקציע)

פון הנה שפּירא

ביים מיען דאָס משכן אין דער מדבר האָבן זיך פרויען גערן באַטייליקט מיט זייערע נדבות, אַ חוץ די שענצטע האַנט-אַרביטן וואָס זיי האָבן פאַר אים גימאַכט.

אונזדער תורה רופט טאַקע דערפאַר אָן די יידישע פרוי, „כל אשה חכמת לב בידי' טוו (שמות ל"ו, כ"ה) וואָס באַטייטן די ווערטער „אשה חכמת לב"?

ווי באַוואוסט איז דאָס האַרץ דער צענטער פון גיפיל, סענטימענטן, טרייקייט. מיט אַ היפשער מאָס פון דידאָזיקע אייגנשאַפטן איז די פרוי פון ג—ט גיבענטשט. דאָס איז נויטיק פאַר איר פרויען-שטת: מוטערלעכקייט. ווען די יידישע פרוי נייגט די דאָזיקע אייגנשאַפטן אין דער ריכטיקער גוטער ליניע ווערט פון זיי קרבנות.

אַזאַ פרוי קרוינט דאַס די תורה אַלס „אשה חכמת לב".

אין די אור-אַלטע צייטן ווען די מענטשן זענין נאָך גיוועזן קול-טרעל-פינצטער און אָפּגישטאַנין איז שוין די יידישע פרוי, אַ דאַנק דער תורה. גישטאַנין אויף אַ הויכער מדרגה. און מיט איר גאַנצן חוש גיוועזן איבערגיגעבן די הייליקע אידעאַלן. בלב ונפש האָט זי זיך גיווידמיט פאַרן משכן, אַ הויז פאַר דער שכינה אין ישראל.

די זעלבע פרוי, וואָס איז מיט אַזאַ שאַרפן פּראָטעסט אַרויסגיטרעטן געגן אָפּגעבן איר צירונג פאַרן עגל הזהב — האָט גערן איר נדבה צום משכן אַקייגנגיטראָגן. זי האָט גיוואָלט אירע אידעאַלן און מעשים פאַרקערפּערן, דעריבער האָט זי אויך מיט איר גאַנצן עסטעטישן גישמאַק די שענצטע דיוואַנין פאַרן משכן גישפּינין. און ערלעך זיך פאַרדינט דעם טיטל „אשה חכמת לב".

ווען מיר בלעטערן אונדזער גישיכטע זעען מיר, אַז די פרוי האָט פון תמיד פאַרנומען אַ חשוב אָרט אינים גייסטיקן לעבן פונים יידישן פאָלק. די איז נישט בלויז גיוועזן די ווירטשאַפטלעכע נאָר אויך די גייסטיקע עקרת הבית. שטענדיק איז זי גיוועזן די טרעגערן פון דער נאַציאָנאַלער יידישער טראַדיציע, און באַשיצט איר פאָלק פון אַסימילאַציע און שמד. און דאָס איז טאַקע גישעען, ווען זי האָט פאַרשטאַנין צו זיין אַ אשה חכמת לב.

אַצינד ליידער איז עס אַנדערש. ביי דער יידישער פרוי איז אָוועקגינומען גיוואָרן דער „חכמת לב". עס הערשט אַ טשטוש הגדולים. פאַר אָן באַשטימטע גרעניץ פאַקטן שטייט דאָס יידישע פרויען-לעבן. פאַר גיוויסע פרויען איז דאָס יידישקייט נישט צום דערלײדן. זיי קוקן מיט קנאה אויף די פרויען ביי אַנדערע פעלקער, וואו עס איז מכלומרשט, די פרוי בעסער, און זי האָט דאָרט גרויסע רעכט.

די יידישע פרוי האָט גינומען נאַכמאַלפיוען. וואָס איז גישעען? אין קאַמף נאָך „פּראַגרעס" און „רעכט" האָט די יידישע פרוי איר כבוד דערווייל א יפן וועג פאַרלוירן. זי אַנטלויפט פון דעם אייגינים יידישן „איך" און ממילא אויך פון די אייגנשאַפטן, מיט וועלכע די השגחה האָט זי באַשאַנקן. צוליב דער פוסטער קנאה הערט זי אויף צו זיין אַ „אשה חכמת לב".

דאָס יידישע פאָלק האָט אָבער פאַרט גינומען פילן, וואָס מער שטאַרקער, די שטיקענדע לופט אַרום דעם האָלדז צוליב דער גייסטיקער ירידה פון דער פרוי. דאָס האַרץ האָט גיבלוטיקט. אוועענדיק זיך צום שרעקליכן מצב פון דער יוגנט וואָס האָט זיך מיט אַזאַ גרינגשעצונג און עזותדיקייט, אָנגיהויבן באַציען צו די יידישע הייליקטימער. דער חורבן אין יידישן הויז איז גיוואָרן וואָס גרעסער.

ענדלעך האָט אין גידיכטן חושך אַ בליץ גיגעבן. די בנות-אָרגאַניזאַציע איז אַרויס מיט איר רוף: „יידישע טאָכטער! קער צוריק צו זיך אַ היים! צוריק צום חכמת לב!"

לאָמיר ליבערשט ווייטער שפּינין די גאָלדינע פעדים פון אונדזערע אמהות, די פאָלקס-העלדינס, וואָס מיר האָבן פאַרמאָגט אין אַזאַ גרויסער צאָל. לאָמיר מיט גימיינזאַמע כוחות אָפּרוימין דעם וועג פון די דערנער און שטעכיקע גיוויקסן, וואָס אייגינע און פרעמדע שונאים האָבן פאַרפּלאַנצט.

הערראָיש האָט די בנות-אָרגאַניזאַציע הויך די יידישע פאָן אויפגיהויבן און גינומען אַרום זיך פאַרזאַמלין די גיטריי-איבערגעבלייבינע יידישע טעכטער. גאָר אַ גרויסן אָפּקלאַנג האָט אונדזער רוף גיהאַט. עס זענין באַלד גיקומין די הסכמה ענטפערס פון טויזנטער גירופינע, וועלכע האָבן זיך גערן אָרגאַניזירט אויסצופירן דאָס דאָזיקע הויכע שליחות. אין אַ בליץ-שנעלן טעמפּאָ האָט זיך צוּוואַקסן אונזער בנות-מחנה.

אָבער מיר ווייסן דאָך, אַז מיר האַלטן ערשט ביי דער התחלה. אונדזער אַרביט מוז דעריבער כסדר זיין צו ווערבירן וואָס מער חברות. זאָל נאָר אונדזער מחנה זיין וואָס גיזונטער. יעדיס יאָר אין דער צייט ווערט די אַרביט גיטון און אין היינטיקן יאָר מוז די אַרביט גיין נאָך שטאַרקער, פעסטער, ווייל וואָס ווייטער פאַלן אַלץ כסדר די קרבנות פון אונדזער יוגנט און נאָר מיר טראָגן די אחריות זיי אָפּצוהאַלטן פון דער גייסטיקער מגפה. ווערבירן חברות איז פאַר אונדז אַ גרויסער אידעאַל און דורך תרומת חברה איז דער בעסטער און טאָפּלט-אויסגיהאַלטינער וועג, פון פירן די אַקציע צו גיווינין נאָענטע און ווייטע צו אונדזער הויכן רעיון!

שוין אַרויס פון דרוק אַ פאַרגרעסערטער

חנוכה-נומער (36)

— פון —

„קינדער-גאַרטן"

מיט אַ ביילאַגע פאַר יינגערע קינדער

„פרישע בלימעלעך"

נומער 5

אַן אוצר פון שירים, מעשיות, אגדות, שמועסן און וויסנשאַפט!

צוויי-פאַרביק גידרוקט רייך אילוסטרירט.

פאַר איינצלנע אַבאָנאַמענטן איז דער פרייז 1 גילדן אַ פערטל יאָר.

שוועסטער זענין מער פאַרפרעמדיט און האָבן דיזעלבע השגה וועגן תנ"ך און תלמוד, ווי די קריסטין און אפשר האָט נאָך זי מער גיפיל און פיעטעט פאַר מיין רעליגיע. פאַרט איז זי נאָך רעליגיעז, און ווייסט, אַז זי האָט מיין אמונה פיל צו פאַרדאַנקן, אַז אָן מיין אמונה וואָלט אירע גאַנץ אַנדערש אויסגיקוקט.. אַז דער גאַנצער מקור פון איר אמונה שטאַמט פון מיינער.

נישט רעדן, נאָר אַרביטן! עס וואַרט נאָך אויף אונדז, די טרעגערינס פון „בית יעקב" גידאַנק, א גרויסע אַרביט. מיר דאַרפן זיך רעאָרגאַניזירן, האַלטן זיך אָן א פעסט אָנגיזייגינע אַרביטס-ליניע. אין דער צייט פון דער שרעקלעכער ריט, וואָס הערשט אויף דער יידישער גאַס הן אין מאַטעריעלן זין, און נאָממער אין גייסטיקן — טאָרן מיר אויף א מינוט אונדזער אויפקלערונגס-אַרביט נישט אויפהערן!

לאָמיר צונערשט פּאַרטיק ווערן מיט דער אויפקלערונג פאַר דער יידישער טאָכטער און ווי האַלט מען שוין דערביי?

שידוכים-בריוו

II.

דיין בריוו האב איך צו דער צייט דערהאלטן. וואס זאל איך דיר זאגן, דו האסט מיך מיט דיין בריוו ממש דערשיטערט. קיין אומגירעכט נייעס איז עס פאר מיר נישט גיווען. פארקערט. איך רעכט מיך, אז אלע אונדזערע שטעטלדיקע חברטעס זאלן דאס זעלביקע איבערלעבן. פארפאלן. אן שמיץ קאן דער מענטש נישט קלוג ווערן. און דערפאר טאקי בין איך היינט א גאנצן טאג גיזעסן און גיקלערט, צי איך זאל דיר איבערהויפט אויף דיין בריוו ענטפערן. מיינע טיפסטע איבערצייגונגין ווען, איידער דו ביזט נאך דורכגיגאנגין דעם קארידאר פון לעבן, קלינגין באנאל און אפשר נאריש. איך וואלט מיך שוין דערמיט אויך נישט גי-רעכנט. ווערסטו מיך נישט האלטן פאר איבעריק קלוג אין דעם פרט.

מיך פייניקט אבער דאס, וואס דו וועסט מיינין, אז איך וויל דיך פשוט נישט האבן ביי מיר. דו וועסט מיינין, אז איך קיל דיך אפ פון דיין פלאן, כדי דו זאלסט מיר נישט פאלן צו לאסט. איך האב מיך אבער פארט נישט גיקאנט באַרואיקן. ס-איז דאך פארט א רחמנות צו צוקוקן, ווי אזעלכע יינגע בליענדיקע לעבנס גייען צו גרונט. מילא, וואס זאל איך טון, צי דו וועסט מיר יא גלייבן, צי נישט, איך מוז דאס מייניקע טון, איך מוז דיר העלפן ארויפ-גיין אויפן גלייכן וועג. דו ביסט דאך פארט יינגער מיט א פיר-פיניף יאר פון מיר. איך האב דאך פארט עפעס מער מיטגימאכט פאר דיר. דאס דאזיקע באוועגט מיך צו שרייבן דיר, כאטש כ-בין נישט זיכער, צי דיין צוטרוי צו מיר וועט זיך דערהאלטן דורכ-דעם.

פאר דער צייט, וואס איך בין אוועק פון אונדזער שטעטל, האב איך זייער פיל איבערגילעבט. במשך די עטלעכע יארן האט זיך אבער אויך מיין גאנצער קוק איבערן לעבן גיענדערט. ווער ווייס, ווען איך זאל נאך היינט האבן דיין איצטיקן, אדער מיין אמאליקן קוק, וואו איך וואלט שוין אנגישפארט. עס דאכט אזוי, א גליק איז מיר גישען. ס-איז מיר גילונגין צו אנטלויפן, און וואוז קיין אויסלאנד. ווי גליקלעך וואלטן זיך גיפילט פיל פון אונדזערע חברטעס, ווען זיי קאנין זיך אריבערקריגן אין די מערב-אייראפעא-אישע לענדער. אבער נאך א קורצער צייט פון מיין אויפהאלט אין די רוישיקע אייראפעאישע שטעט, האט זיך מיר מיין שכרות אנגיהויבן אויסניכטערן.

אין אונדזער שטעטל זעען מיר נאר די יוגנט, ווען זי הויבט אן צו לעבן. דא, אין דער טומלדיקער שטאט, אין דער אומצעליקער מאסע, טרעפט מען שוין אויך די אפגילעבטע. פרואווט מען זיך גוט איינקוקן אין זייערע אויסגילאשינע אויגן. אין זייער צו-קנייטשט פנים, אין זייער אפגיבליאקיוויטער קאליר, הייבסטו אן צו שטעלן דיר די פראגע: צי איז דאס טאקי לעבן?

די שרייבזט מיר, אז ס-איז דיר א שאד דיין יוגנט, דו ווילסט נאך גיניסן. און אויך איך האב אזוי גיהאלטן. אויך איך בין צוליב דעם אנטלאפן. אבער דא האב איך דערזעען, אז אזא לעבן, אזא יוגנט קאן נאר קינסטלעך פארלענגערט ווערן אויף נאך פיניף אדער העכסטנס צען יאר. נאכדעם איז דער טויט נאך פיל פיינלעכער אין מאטערנדיקער, ווי דו שטעלסט זיך עס פאר איצט.

איך האב עס דא דערקענט פון דער נאנט.

צי וואס לעבט מין זיביציק, זעכציק יאר, אז נאך דרייסיק איז מין שוין, ווי אנ-אויסגיקוועטשטע לימאנע? עס האט מיך אינגאנצן צודרייט. איך האב נישט גיוואוסט אויף וועלכער וועלט איך בין. איך האב מיך גיפילט שרעקליך אומגליקלעך. פון דער היים אנטלאפן. קיין נייע האב איך. נישט איך קאן די נייע היים נישט האבן, איך וויל זי נישט האבן. איך בין גיבליבן הענגין צווישן הימל און ערד.

ווי אזוי-זשע זאל איך גלייכגילטיק צוקוקן, ווי דו גייסט אויף דעם זעלביקן וועג? אונדזערע מיידלעך זענין בכלל זייער היציק. גיניג פאר זיי א בלישטש, א קיצל און זיי מיינין, אז דאס איז טאג, אז דאס איז פרייד. פאלג מיך, באהערש זיך. טו נישט דער-ווייל קיין שום ערנסטן שריט. באטראכט די זאך גאנץ גינוי, לאז דיך נישט פארפירן פון שטימונגין. אפשר וועסטו פארט איינזעען אז דערמיט זיך נישט פארבעסערן, אז דער דאזיקער וועג איז פיל גליטשיקער.

גלייב מיר, מיין טייערע, דו דארפסט מיך נישט חושד צו זיין. מיר איז זייער גוט ב"ה, איך פיר א באמת גליקליך פאמיליע-לעבן. מיין מאן פארדינט נישט קיין סך. אבער צופרידן זענין מיר. כ-האב צוויי קינדערלעך ב"ה, איז מיין גאנץ גליק זיך איינצוקוקן אין זיי. זיי צאלן מיר אפ פרייד פאר מיינע ביסל פינצטערע יארן, וואס כ-האב איבערגילעבט ביז דער אייבערשטער האט מיר גיהאלפן. פארשטייסטו דאך, אז איך בין נישט אזא קארגע און ענגהארציקע, כ-זאל מורא האבן פאר דיין קומין. איך קאן דיר אבער דערצו נישט דערלאזן, ווייסנדיק, וואסערע גיפארן דיך ערווארטן.

ווייסט וואס, מיר פאלט איין א גליקלעכער גידאנק. ווארט איבער א קליינע צייט. איך וועל דיר שרייבן א צווייטן בריוו, אין וועלכן כ-וועל דיך איינלאדן צו מיר אלס גאסט. דו וועסט דעם בריוו ווייזן אין דער היים, דער מאמין, דעם טאטן. זיי וועלן דיר אויף א צוויי וואכן אודאי דערלויבן צו פארן. דו וועסט אזויערנאך נישט איבעררייסן די באציאונג מיט דער היים און דו וועסט קאנין דערנאך צוריקפארן בכבוד גדול. מיר וועלן זיך אזויאנאך קאנין א ביסל אויסשמועסן. דערווייל וועסטו זיין א ביסל אין אויסלאנד, כ-קאן דאך אייערע תאוות. דער עיקר זאלסט דיין גיפערלעכן שריט איבערצורייסן מיט דער היים בשום אופן נישט מאכן.

שרייב מיר בכן באלד, וואס ד. באשליסט צו טון. דיין גורל אינ-טערעסירט מיך. פון אלע יינגע חברטעס ביסטו מיר גיווען די סימפאטישטע. כ-האב כמעט נישט ווילנדיק, איידער כ-האב דערהאלטן דיין בריוו ווענן דיר גיטראכט. כ-זע, אז אונדז בינדט עפעס אינים גורל פון יונגע יארן. מיר איז אבער א שאד, אז דו זאלסט מיטמאכן דאס וואס איך האב מיטגימאכט. אויב ס-איז דיר א שאד די יונגע יארן האלט דיך צוריק!

כ-דערווארט פון דיר באלד תשובה.

דיין גיטרייע שרה.

(דריטע בריוו — נומ. (8).

די וואונדערלעכע חופה

(פאלקסטימלעך)

פרייטיק צונאכטס ביי א לבנה-שטראל,
פענצטער און טירן פארהאקט איבעראל,
האבן חתן כלה א חופה געשטעלט
אין דרויסן, אויף דער הוילער קעלט.

האט אברהם מיט שרה'ן די בעלי חסדים
אונטערפירן גינומין פון ביידע צדדים,
גיגעבן חופה וקדושין
האט אליין אדם הראשון
מיט שבע ברכות
האט מען מכבד גיווען די אבות.

פון הימל האבן זיך גיעפנט פענצטער און טירן
גילאפן זענין מלאכים חתן-כלה גראטולירן
און א חתונה גיפראווט ביז ס-האט גיטאגט.
הלוואי, אזא חופה אויף אונדז גיזאגט.

אמן.

הערצל צייזלער.

פון אומיטום שרייבט מען אונדז:

קוטנע: חוהמ"ס איז דא גיווען א פגישת-חברות פון בנות-אגודת-ישראל, אין וועלכער ס-האבן זיך באטייליקט 70 חברות. די חגיגה איז גיעפנט גי-ווארן דורך פרל. קראוט און ס-האבן באגריסט: קלאדאווא-קרישעק, אזארקאוו — גרינשטיין, האלענדער, לינטשיץ — זילבערבערג, ציעכאטשינעק — זאלעשינסקא, וולאצלאוועק — גאלדפארב, זשיכלין — ווײנגאט, גאסטינין — האבערבריך. די פגישה איז אראפ מיטן גרעסטן דערפאלג און ס-איז אנגינומין גיווארן א ריי וויכטיקע רעזאלוציעס צוו. אנד. צו קעמפן א קעגן די שונד-פרעסע גאר באזונ-דער האבן אויסגינומין די רעפעראטן פון די חברות: מעטאל, פינקלער, ראק, און די דיאלאגן, דעקלאמאציעס, גיזאנג, אויסגיפירט דורך די היגע ב"י שילערנס און בתיה-פארבאנד. נאכן שליסן די פגישה איז אויך גיווען א באנקעט, וואס האט זיך פארצויגן ביז טאג.

א קוטנערן

קאליש: מוצש"ק נח איז דא גיווען א הגיגה אין צוזא י האנג מיט ארייג טרעטן אין די בנות-ארג. די היי-יע-יקע גיענדיקטע חבצלו שי ‹רנס, צו דער דאזיקער חגיגה זענין גיקומין פארשטייער פון אגודהשע אינסטיטוציעס, און זענין ארויסגיטרעטן מיט ווארימע כאגריסונגין לכבוד די נייע חברות: אגודה — ה. נ. צוים הבצלת — דער חשובער פרעזעס ה' העניך ליפשיץ. ב"י שול — ה. י. רעדליך — פון פרויען קאמיטעט ביי בא"י, די גיפארזיצ. פרוי פערלע, פון בא"י — פרל. מרים בערגמאן. אין נאמין פון אלע נייע חברות האט ביענטפערט זייער גילונגין אויף די באגריסונגין פרל. ג. גרינכערג. נאכדעם ווי ה' איצקאוויטש רעט ארום די אויפגאבן און צילן פון בא"י איז פארגילייענט גיווארן די וואנט-צייטונג, וועלכע האט גיחאט גרויס בייפאל. נאכן שליסן די חגיגה איז אויך גיווען א באנקעט, ביי וועלכן מיר האבן זייער גוט פא-ברענגט און שפעט אין דער נאכט איז ער גישלאסן גיווארן ביי זייער א גיהויבינער שטימונג. צומארגנס איז גיווען א פארזאמלונג פון אלע חברות און ס-איז פאר-גיקומין די איבערדעקלארירונג פון די חברות, און ס-איז אונטערגינומין גיווארן אקטיוו צו ארביטן, אין זאל די ארביט פירן צו פארווירקלעכן אונדזערע הייליקע אידעאלן.

די סעקרעטארן

בענדין: זונטיק פ' נח איז דא גיווען דאס פארטיילן די קינדער די יאר-צייג-ניסן ביי דער אנוועזנהייט פון דער שול-פארוו. די קינדער באקומין אויסצייכנונגין פאר די לייסטונגין אין 3 מדרגות, 1) אויפפירונג, 2) ריינקייט, 3) פלייסיקייט. די שטימונג איז פייערלעך, טראצדעם וואס א טייל קינדער פאר-גיסן דערביי הארציק-ביטערע טרערן. זייער אינטעריסאנט איז הארציק רעדן צו די קינדער די ה"ה: זיגלבוים און קארנפעלד און פארענדיקן מיט דער ברכה איבער א יאר צו דערלעבן, פיל פרייד האט ביי די קינדער ארויסגירופן די אויסצייכנונגין אין פארים פון שענקן זיי די לעצטע אויסגאבן פאר די קינדער פון פארלאג „בית יעקב".

חוהמ"ס איז דא אדורכגיפירט גיווארן די רעארגאניזירונגס-ארביט צווישן זיך גימיטיקט פון די באזוכן: פרל. דר. ראזנבוים, פרל. מונק פון בערלין. עס זענין פריש גישטארקט די ארביטס-צווייגן פון: 1) ביבליאטעק, 2) פרעסע, 3) קאלאניע, 4) ארץ ישראל, 5) פילאנטראפיע. ס-איז אויך באשלאסן גיווארן אויסצוארביטן א ארביטס-פלאן אויפן גאנצן ווינטער סעזאן, א נצוארדנין ליטערארישע ראש-חודש-אוונטן, רופן יעדן חודש עפנטלעכע זיצונגין מיט דער באטייליקונג פון אלע חברות א. א. וויכטיקע אנגילעגנהייטן: ווי ווייטער צו אונטעררעכטן אין בית-יתומים רעליגיע, ווי דאס איז ביז איצט אין בכלל צו שטארקן, קרעפטיקן דעם רעליגיעזן גייסט צווישן די ברייטסטע יידישע שיכטן פון אונדזער שטאט.

א בנות-אגודיסטקע

קאלאמיי: אדאנק דער איניציאטיוו פון פרל. לויא איז דא גיווען א גרויסער אוונט לכבוד דער גיגרינדעטער „בנות" אין פעטשעניזשן, ביי וואס עס זענין אנגיזעזנד גיווען א גרויסע צאל חברות פון דערמאנטן שטעטל. דער אוונט ווערט גיעפנט דורך פרל. לאה קטן און דאן האלטן רעפעראט חי' ויידמאן, בערגמאן, לערערן בלעכער אין די שילערנס: סטעמפלער אין הילזענראט. פרל. שאפירא רעט ארום דער וויכטיקייט פון ארט-פרעסע בכלל און בפרט ווענן ב"י זשורנאל. שלוס-רעדע האלט פרל. לאה קטן און אונטער די גיזאנגין פון „אין כאלקינו". אין לשנה הבאה-אויסרופן ווערט די חגיגה גישלאסן.

א קאלאמייערן

בריזשין: לעצטנס איז דא גיווען די גרידונגס-פארזאמלונג פון בא"י, אין רע-זולטאט וואס עס איז גיוועלט גיווארן א נייע פארוואלטונג פון: פאווע ליבערמאן, ביילע וואלקאוויטש, שרה יאקובאוויטש, גאלדע גרינבוים, רחל וויגדא-ראוויטש, און פערל בראדער. עס איז אויך נישאפן גיווארן א ספעציעלע פרעסע קאמיסיע, כדי צו שאפן, וואס מיין אבאנענטן פארן ב"י זשורנאל. ביי א צופרידי-נער שטימונג זענין זיך די פארזאמלטע פונאנדערגיגאנגין.

שידלאוויעץ: א דאנק דער מי פולער ארבעט פון דער גיערטער לערערן פרל. הורוויץ איז ביי אונדז גיגרינדעט גיווארן א בנות-ארגאניזאציע.

ס-איז גיווען א גענעראל-פארזאמלונג, אויף וועלכע ס-זענין באהאנדלט גיווארן א ריי פראבלעמין ווי: די צילן און אויפגאבן פון בא"י, די וויכטיקייט פון א ביב-ליאטעק און נוצלעכקייט פון דער ארטאדאקסישער פרעסע. אין דער פארוואלטונג איז גיוועלט גיווארן פרל. הורוויץ, פרל. וויגדאראוויטש, פרל. ראזנבלום און פרל. אניעלעוויטש, אלס ביבליאטעקארקע איז גיוועלט גיווארן פרל. טענענבוים.

אמשינאוו: די היגע ב"י שול האט לעצטנס איבערגילעבט א שווערן פינאנציעלן און מאראלישן קריזיס. אדאנק אבער די עטליכע אידעאליסטישע צעירים איז גילונגין די שול צוריקצושטעלן אויף זיין הויך אין אלע הינזיכטן און ס-איז רעארגאניזירט גיווארן די ווירטשאפטס-לייטונג פאר דער שול, אלס לערערן איז באשטימט גיווארן פרל. וואלדליווערגט פון סאסנאוויץ, וועלכע ארביט אומערמידלעך לטובת דער שול. מוצש"ק פ' נח איז דא גיווען א פראפא-גאנדע פארזאמלונג פארן ב"י גידאנק אויף וועלכע די לערערן האט גיהאלטן א אינטעריסאנטן רעפעראט איבערן מהות פון ב"י, וואס האט זייער אויסגינומין. עס האבן אויך גירעט די שילערנס הדס קאמינער און לאה פרענקל. עס ווערט אויך אונטערגינומין א. יקציע פארן פארשפרייטן די ב"י ליטעראטור און מיר האפן, אז ס-וועט ב"ה גילונגין.

א אמשינאווער

וויסאקא-מאז.: עס האט זיך דא גישאפן א ב"י שול און אלס לערערן איז בא-שטימט גיווארן פרל. רוך, די שול אנטוויקלט זיך זייער שיין און די צאל שילערנס דערגרייכן ביז 100 (ב"י). א יישר-כח פארן אדורכפירן די גרינדונג פון דער שול פארדינט דער רב הרב ר' גרשון ברוידא.

לעווערטאוו: נאך פיל אנשטרענגונג פון אייניגע אגודה עסקנים פרעזיס פון דער קהלה ר' העניך פרידלענדער, פרנס יצחק בעמאן און פרנס איטשע לאנגמאן, איז גילונגין דאס שאפן אין אונדזער שטאט א בית-יעקב-שול, די פייערלעכע דערעפנונג איז שוין גיווען אין דער אנוועזנהייט פון די חשובי העיר מיטן רב שליט"א בראש, עס זענין גיהאלטן גיווארן באגייסטערטע רעפע-ראטן איבערן מהות און וויכטיקייט פון ב"י גידאנק, גאר באזונדער האט אויס-גינומין דער אינהאלטס-רייכער רעפעראט פון דער לערערן חי' שאפיר, די לעצטע שטעלט זיך אפ אויף דעם נחיצות היינט צו טאג פון א רעליגיעזער שול, ווען דער פריי-גייסט ר"ל האט אוועקגיריסן א סך יידישע קינדער פון דער יידי-דישער תורה און טראדיציע און אפעלירט דעריבער צו די אנוועזנדע זיך מוסר נפש צו זיין פארן נייען מוסד „בית יעקב". איר רעפעראט האט גיהאט גרויס ביי פאל, ס-איז אויך אנגיקומין א דעפעשע צו דער חגיגה פון ה' א. ז. פרידמאן. נאך דער חגיגה איז גיווען א באנקעט וועלבער האט זיך פארצויגן ביז שפעט אין דער נאכט.

לעטער טערמין צו ענטפערן אויף אונדזער אנקעטע אין ב"י זשורנאל נומער 7

מיר זענין דערמיט מודיע אלע אונדזערע חשובע לייענ-נס, אז דער אנטגילטי-קער טערמין פון ענטפערן אויף אונדזער אנקעטע איז ט"ז כסלו. אלע תשובות וואס וועלן נאך אנקומין ביז צום דעם דערמאנטן טערמין וועלן גידרוקט ווערן; שפעטער דערהאלטינע וועלן נישט גינומין ווערן אין אכט. אין קומידיקן נומער וועלן מיר שוין אנהייבן דרוקן די ענטפערס און אויך געבן א סך-הכל פון דער אנקעטע.

פון צענטראלן סעקרעטריאט

עס איז שוין ארויסגישיקט גיווארן דאס ת"ח מאטעריאל צו אלע אפטיילונגין, ליידער לעבט איבער דער צ. ס. א שווערן פינאנציעלן קריזיס און ס-זענין גישטא די מינימאלע מיטלין אנצוהייבן וועלכע ס-איז ארביט, ס-איז דעריבער צו האפן, אז אלע חברות און פירערנס וועלן היי-יאר דורכפירן די אקציע, וואס שטארקער און ענערגישער, כדי דער צ. ס. זאל קענין אויספירן זיינע וויכטיקע פלענער און בפרט דורכפירן דעם פרעלעגנטן-קורס.

דער צ. ס. גרייט צו א ספעציעל בוך פאר אוונטן אין פארשטעלונגין. אין דעם בוך וועלן אריינקומין אייניקע נייע דראמיס און גאר באזונדער גינויע אנווייזונ-גין ווי איינצוארדינין אוונטן, חגיגות, פארשטעלונגין; פארזאמלונגין און עס וועט זיך גיפונין א גינויע רשימה פון מאטעריאלן וואס קענין גינוצט ווערן צו די דאזיקע אוונטן.

בנות-זשעטאנין
פרייז 75 גר. א שטיק
אויף באשטעלונגין אן געלט פריער אויס ווערט גארנישט גיענטפערט

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.
ŁÓDŹ, 20 Listopada 1931
BAJS JAKOW
Cena 65 gr.
Rok IX zeszyt (79) 4
Aeres Red. „Bajs Jakow"
Łódź, Kilińskiego 44.
Telefon 109-77.

דער קומידיקער פאַרגרעסערטער חנוכּה נומר (80) דערשיינט פּינקטליך פרייטיק פּ׳ וישב ערב חנוכּה און וועט ברענגען אַן עשירותדיק ליטעראַריש מאַטעריאַל און זיין רייך אילוס־טרירט — באַשטעלט וואָס אַ גרעסערע צאָל — אויף די ערטער וואו ס־קומט חובות וועט דער חנוכּה־נומער נישט גישיקט ווערן!

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער איבערגיגעבּינער חברה
פרל. דרעזל בּראַדער (לאַדזש)
צו איר תנאים מיט ה׳
אברהם זיידנער (בּענדין)
אייער עתיד זאל ניבּענטשט זיין מיט די בעסטע ברכות
צענטראַלע בּנות אגודת ישראל אין פּוילן.

אַנשטאַט ספּעציעלע קאַרטן

דערמיט פאַרבּעט איך אַלע מיינע חברות לע־רערנס און פריינדנס צו מיין חתונה, וואָס וועט פאַרקומען זונטיק י״ב כּסלו אין לאַדזש (ענגלישער זאַל וואלטשאַנסקע 5) מיט ה׳ בּנימין ראַוויצקי. אנשטאַט טעלעגראַמין בּעט איך גראַטולירן דורכן בּ״י זשורנאַל.

פּערל סאַבּודקע

אַ סך בּרכות און פיל גליק ווינטשן מיר אונדזער גיטרייע
פרל. דרעזל בּראַדער
צו איר תנאים שרייבּן מיט
ה׳ אברהם זיידנער (בּענדין)
אייער בּונד זאל השי״ת געבּן צו זיין אַ קשר של קיימא
בּנות אַגודת ישראל
לאַדזש

אַ בּרכה פולן מזל טוב

ווינטשן מיר אונדזער ליבּער חברה און פריינדן
דרעזל בּראַדער (לאַדזש)
צו איר תנאים מיט
ה׳ אברהם זיידנער (בּענדין)
אייער מזל זאל לייכטן ווי די אויפגייענדע שטראַלן פון „בּית יעקב" און „בּנות אַגודת ישראל"
רחל קאַפּלאַוויטש לאַדזש
מירל און זעלטשע קאַפּלאַוויטש
בּענדין

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער בּנות-שוועסטער
ליפּטשע גאַלדבּערג
צו איר תנאים מיט
ה׳ בּן־ציון ווייס (וואַרשע)
גליק און צופרידנהייט זאל אייך תּמיד בּאַגלייטן.
בּנות־אַגודת־ישראל
לערערן חוה גאַלדבּערג
באַדזאַנאָוו

אַ האַרציקן מז״ט ווינטש איך מיינע גיוו. תּלמידות
רחל ניידאַט (זד.-וואָלע)
(היינט בּתי׳-פירערן)
און **חי׳ קראַוט** קוטנע
(היינט בּנות-פירערן)
צו זייער תנאים שרייבּן.
כּויט אייער עתיד מיט גליק און צופרי־דנהייט אין אונדזער הייליקן בּ״י אידעאַל.
לערערן מרים טויבּע
גאָרוואָלין

צו דער חתונה פון אונדזער לערערן
פרל. ארליינסקע (בּאַראַנאַוויטש)
מיט ה׳
גרשון בּלומשטיין (גאַוואַראַיוע)
ווינטשן מיר פון טיפן האַרצן מזל טוב
בּנות־אַגודת־ישראל. מ. קארן, ח. פּראַסקע, י. שפּירא. ש. בּלאַס, מ. מאַקאַוויאַק י. סאַלאַווייטשיק.
גאַוואַראַווע מרחשון תרצ״ב

א בּרכהדיקן מזל-טוב גיבּן מיר אונדזער לערערן
פרל. ארליינסקע
צו איר חתונה מיט
ה׳ גרשון בּלומשטיין
בּית־יעקב־שול
אין גאַוואַראַווע

מיר ווינטשן אַ הערצלעכן מזל-טוב אונדזער מיטגלידערן פּר.
פאַי פערבּערקאַוויטש (סאַנץ)
צו איר חתונה מיט ה׳
הילער (וויזשניצע)
גליק און צופרידנהייט זאל אייער נייען לעבּנס-וועג בּאַגלייטן.
פרוי זעמאַן, לערערן אייכנבּוים
בּנות אַגודת ישראל
ניי-סאַנץ

אַ האַרציקן מז״ט ווינטשן מיר פר.
אסתר לעווענשטיין (קראָקע)
צו איר פאַרלאָבונג מיט אונדזער ליבּן בּרודער
אהרן נ״י פּיטצעלע
אייער נייער לעבּנס-וועג זאל בּאַצירט זיין מיט די שענסטע בּלומין פון אגודה־בּוים.
ניי-סאַנץ. [redacted] גישוויסטער פּיטצעלע

אַ הערצלעכן מז״ט ווינטשן מיר אונדזער בּנות-חברה
יהודית צענטנער
צו איר ראשי פּרקים מיט ה׳
סטאַראַווינסקע
אייער צוקונפט זאל זיין גיבּענטשט, און אייער עתיד זאל שיינין כּשמש בּצהרים.
בּנות־אַגודת־ישראל
גער ח׳ אַלטער

אַכטונג!

בּיי יעדע אַנאָנס מוז מיטגישיקט ווערן לכה״פ 3 זל. אַ קאָנטע. — מיר איבּער־נעמין נישט קיין שום אחריות פאַר אַנאָנסן, וואָס עס ווערט נישט גלייכצייטיק גישיקט דער בּאַטרעף. דאָס בּעסטע איז צו שרייבּן דעם טעקסט אויפן טשעק־אָפּשניט פון דער פּאָסט. פּ.ק.א. 67.795
די־אַדמיניסטראַציע.

אַבּאָנענטן!

עס איז אונדז אוממעגלעך צו שרייבּן ספּעציעלע מאָנונגס - בּריוו. גירעכט־זשע אַליין צו צאָלן פּינקטלעך דעם אַבּאָנאַמענט פריעראויס!

העקטאָגראַפירטע רעפעראַטן
פון י. ל. ארלעאַן
1) יידנטום און אַסקעטיזם
2) דאָס מוסטער-בּילד פאַר אונזער יוגנט
בּיידע רעפעראַטן קאָסטן 2 גילדן.
באַשטעלונגען אָן בּאַטרעף ווערן נישט. אויסגיפירט!
געלט שיקן:
P. K. O. 67.795.

קינדער-פאַרשטעלונג
„חנוכּה בּיי דער בּאַבּישי"
פון י. ל. ארלעאַן
העקטאָגראַפירט — — פרייז 3 גילדן
אָן געלט ווערט נישט גישיקט
צו באַקומין אין אונדזער אדמיניסטראַציע

פולע קאָמפּלעטן גיבּונדן פון יאָר תרצ״ב
בּית יעקב זשורנאַל
פרייז 10.65 גילדן מיט פּאָרטע
קינדער גאָרטן
פרייז 3.15 גילדן
צו באַקומין אין אונדזער אדמיניסטראַציע

גיזעצט בּיי מ. ראז. ...ו, פל. טריבּונאַלסקי 4.
Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon
Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50